T. C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE İNSANİ MÜDAHALE

Nazlı MÜDÜROĞLU
04932401

Proje Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Funda KESKİN

Ankara 2007

İÇİNDEKİLER

Giriş……1
I. İNSANİ MÜDAHALE……..4
A. İnsani Müdahale Nedir?.....4
B. İnsan Hakları İhlalleri ve Birleşmiş Milletler'in Yetkisi……....8
II. İNSANİ MÜDAHALE ÇERÇEVESİNDE KUVVET KULLANIM ÖRNEKLERİ...10
A. Somali……..10
1. Somali'de Çatışmaların Yayılması……...10
2. BM'nin Somali'ye Müdahalesi…….11
B. Raunda……..14
C. Bosna Hersek……15
1. Bosna Hersek'teki Çatışmada Yer Alan Taraflar……..16
2. Bosna Hersek'teki Savaşın Başlaması……..17
3. Bosna Hersek'teki Savaş ve Birleşmiş Milletler…….....18
4. Bosna Hersek'teki Savaşın Gelişimi…….22
D. Irak……...26
1. Birinci Irak Savaşı…….26
a. Irak'ın Kuveyt'i İlhak Kararı ve Karara Yönelik Tepkiler…….27
b. Körfez Savaşı……..29
c. Savaş Sonrası Kuzey Irak'taki Gelişmeler……..30
d. BM'nin Savaş Sonrası Aldığı Kararlar……..….30
e. Irak'ın Kuzeyindeki Sorunun Derinleşmesi ve BM…….……...31
2. İkinci Irak Savaşı……..33
a.İkinci Irak Müdahalesinin Birleşmiş Milletler Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi…….34
b. Savaşın Gerekçesi ve BM'nin Konumu……...35
Değerlendirme ……..39
Kaynakça……...44

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
IFOR	: The Implementation Force
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
UCS	: United Congress of Somalia
UNAMIR	: United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNITAF	: Unified Task Force
UNOSOM	: United Nations Operations in Somalia
UNPROFOR	: United Nations Protection Force
UNSCOM	: United Nations Special Commission

GİRİŞ

2. Dünya Savaşı sonrasında o dönemin koşulları gereği kurulan BM' ye uluslararası barışı ve güvenliği koruma konusunda verilen yetkilerin, günümüzün uluslararası ilişkilerinde ne ölçüde etkili olduğu tartışma konusudur.

Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu sistemin sona ermesiyle, BM'nin hem uluslararası ilişkilerdeki rolü hem de buna paralel olarak Örgüt' e yönelik eleştirilerde büyük bir artış gözlenmiştir.

90'larda BM'nin yaptığı müdahalelerde sergilediği farklı tutumların, BM'nin uluslararası ilişkilerdeki artan rolünün ve örgüte yönelik eleştirilerin, haklılığına ya da haksızlığına yönelik saptamalar yapılacaktır.

Uluslararası toplumun siyasal veya hukuksal olarak örgütlenmediği dönemlerde, bağımsız devletlerin oluşturduğu sistemde, devletler egemenliklerinden vazgeçmemişler ve savaş yetkisini de bu egemenliklerinin bir yansıması olarak kullanmışlardır. Sahip oldukları güce göre, başka bir devlet ile yaşanan bir uyuşmazlığı ya barışçı yollarla ya da savaşa başvurarak çözmekteydiler.

Ancak 1. Dünya Savaşı'nda, her iki tarafta büyük kayıplara uğrayınca, savaş karşıtı bir ortam belirmiş, uluslararası dayanışmanın zorunluluğu anlaşılmış ve savaşı önlemeye yönelik çabalar artmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Milletler Cemiyeti'nde devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına vurgu yapılmaktaydı. Ancak yeni bir savaşı engellemek amacıyla oluşturulan Milletler Cemiyeti, bu amacı gerçekleştirmede etkisiz kalarak 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasına mani olamamıştır. Bu başarısızlıkla anlaşılmıştır ki, uluslararası örgütlenmeye duyulan ihtiyaç azalmakla kalmamış daha da artmıştır. 2. Dünya Savaşı gibi büyük acıların bir daha yaşanmaması fikriyle, Birleşmiş Milletler savaşın hemen sonrasında 1945 yılında kurulmuştur.

BM anlaşması önceki döneme göre yenilikler taşıyan bir evrensel düzenleme getirerek, uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. BM üyesi bütün devletler aralarındaki ilişkilerde, kuvvet kullanmama yönünde BM anlaşması ile bağlanmışlardır. Kural olarak, kuvvet kullanılması yasaklanmakla beraber bir takım istisnalarda getirilmiştir. Bu istisnalar içerisine, meşru müdafaa ve BM organları aracılığıyla kuvvet kullanılmasına karar verilmesi girmektedir.

BM' nin kurulduğu dönemlerde uluslararası güvenlik, geleneksel olarak devletlerin güvenliği anlamına gelmekteyken, bugün bu anlayış geçerliliğini yitirmektedir. Özellikle

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, insan hakları söylemlerinin önem kazanması, teknolojik ilerlemeler karşısında bu güvenlik anlayışı yetersiz kalmaktadır. Günümüzde güvenlik sadece devletlerin güvenlik ve çıkarlarının korunması değil, aynı zamanda insanların da güvenlik ve haklarının korunması anlamına gelmektedir. Bununla beraber, devletlerin uluslararası sistemde tek aktör olma durumunun ciddi olarak tartışılması da güvenlik anlayışındaki değişime hız katmaktadır.

İnsan haklarını korumaya yönelik hareketlerdeki artış, etnik grupların kendi geleceklerini tayin etme istekleri, ekonomik bağımsızlığa ilişkin gelişmeler, mülteci sayısındaki artış, devlet egemenliği ilkesinin günümüzde tartışılmasına yol açmaktadır. Uluslararası kabuller sivilleri korumaya yönelik müdahalelerin gerekliliği yönünde gelişerek insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması için daha fazla çaba harcanmasına neden olmaktadır.

Bu değişimin bir sonucu olarak özellikle geniş çaplı insan hakları ihlallerinin yaşandığı iç çatışmalar karşısında BM, bir tarafta uymak zorunda olduğu kurucu anlaşmaların hükümleri, diğer tarafta ise ciddi boyutlara ulaşan insan hakları ihlallerinin varlığından kaynaklanan bir ikileme düşmektedir.

Devlet egemenliği ve iç işlerine karışmama ilkeleri, uluslararası ilişkilerde geçerliliğini korurken, BM'nin insan hakları ihlalleri konusunda daha tepkisel davranmasını öngören bir küresel uzlaşma da vardır. Bu uzlaşma karşısında BM'nin mevcut Anlaşma çerçevesinde insani müdahaleyi nasıl gerçekleştirebileceği tartışmalı bir konudur. Temelde iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür.

İnsani müdahale karşıtlarının savunduğu birinci yaklaşıma göre, müdahale BM Anlaşması'nın 2/4 ve 2/7. maddesinin ihlali anlamına gelmektedir. 2/4, bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal egemenliğine karşı kuvvet kullanamayacağını, 2/7 ise, devletin iç işlerine karışılamayacağını düzenlemektedir. Çünkü bu madde çerçevesinde konulan müdahale yasağı, güç kullanacak devlet veya devletlerin hedef ve niyetlerini dikkate almayan bir bağlayıcılığa sahiptir. Bu yaklaşımı savunanlar, söz konusu maddenin insani müdahaleye izin verecek şekilde yorumlanmasının, istisnasının kötüye kullanılmasına yol açabileceğine dikkati çekmektedir. Bu nedenle bu yaklaşımı savunanlar, BM'nin Anlaşma'nın 2. madde kapsamında insani müdahale de dahil olmak üzere, hiçbir şekilde devletlere müdahale edilemeyeceğini iddia etmektedir.

İnsani müdahaleyi savunan ikinci yaklaşıma göre, insani müdahale, 2/4'e karşı olmayacağı gibi, 2/7. madde de VII. bölüm çerçevesinde değerlendirilirse, insani müdahalelerin yapılabileceği savunulmaktadır. VII. bölümde, BM'nin uluslararası barış ve

güvenliğin korunması için kullanabileceği zorlayıcı önlemler yer almaktadır. Bu yaklaşımı savunanlara göre VII. bölüm çerçevesinde, Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdit edildiği, bozulduğu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptaması durumunda her olaya müdahale edebilir.

Bu iki yaklaşımın dışında, yeni bir müdahalecilik anlayışı da gelişmektedir. Bu anlayışı savunanlar, günümüz koşullarına göre müdahale kavramını yeniden tanımlanmasını istemektedirler. Yeni müdahaleciliği savunanlara göre, BM Anlaşması'nın kuvvet kullanmaya ilişkin hükümleri, günümüz koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmeli, ayrıca Uluslararası Hukuk'ta insani müdahale yönünde normlar geliştirilmelidir.

Yeni müdahalecilik anlayışında, uluslararası toplumun müdahale için, her şeyden önce yasal bir haklılaştırma zeminine ihtiyaç duyduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca yapılacak insani müdahalenin genel olarak, çok taraflı katılımla yapılması, siyasi hedeflerinin açıkça belirlenmiş olması, BM öncülüğünde ve komutasında gerçekleştirilmesi ve halk desteğine sahip olması gerekmektedir.

Bu gelişmelerden hareketle, bu çalışmada ele alınan konu insani müdahale ve Soğuk Savaş sonrası dönemde BM'nin müdahalede bulunduğu ve geniş ölçekte tartışmaları beraberinde getiren Irak, Bosna Hersek, Somali ve Raunda olaylarıdır. Örnek olaylar özellikle, BM' nin bu olaylarda sergilediği tutum, yaklaşım ve eylemleri açısından değerlendirilmektedir.

I. İNSANİ MÜDAHALE

A. İNSANİ MÜDAHALE NEDİR?

Bugün hala devletlerin temel aktör olduğu uluslararası bir sistemde yaşamaktayız. Uluslararası Hukuk açısından insani müdahalenin önünde engeller vardır. Bu engeller müdahale etmeme ve iç işlerine karışmama ilkeleridir. Ancak bu anlayış zaman zaman farklılıklar göstermektedir. Uluslararası alandaki değişiklikler, uluslararası düzeni zorunlu kılan temel ilkeleri yeniden değerlendirme fikrinin doğmasına neden olmuştur.

İnsan hakları hareketlerindeki artış, ulusalcı ve ayrılıkçı grupların kendi geleceklerini belirleme istekleri, mülteci sayısındaki artışlar, ekonomik bağımsızlığa ilişkin gelişmeler, uluslar üstü sorunlar vb. durumlar, devlet egemenliği ilkesini yeni dış siyasa tartışmalarının ön planına koymuştur.[1]

Devlet egemenliğinin önceliği ilkesi ve bu ilkeye meydan okuyan diğer değerler arasındaki gerilim, günümüz Uluslararası Hukuk'unun en önemli tartışma konularındandır. Dünya sistematik insan hakları ihlallerinin yer aldığı bir ortamda ayakta duramaz. Uluslararası normlar,sivilleri korumaya yönelik müdahale yandaşlığı yönünde gelişmektedir.

Savaş sonrası dönemde, dünya gündemindeki önemli gelişmelerin bir tanesi de insan hakları ile ilgili sorunların önem kazanmasıdır. İnsan haklarının genişleyen boyutları ve uluslararası düzenlemeler, bu hakların korunmasını ön plana çıkarmaktadır. Egemenlik ve müdahale etmeme ilkeleri hala uluslararası ilişkilerde geçerliliklerini korumalarına rağmen, günümüzde BM'nin insan hakları ihlallerine karşı daha tepkisel olmasını öngören küresel bir uzlaşma vardır.[2]

Çok sayıda insani müdahale tanımı vardır. İnsani müdahale, bir devletin başka bir devlete karşı, buradaki geniş çaplı insan hakları ihlallerini önlemek için kuvvet kullanmasıdır.[3] İnsani müdahale, büyük insani acıların veya insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlarda, hedef ülkenin vatandaşlarını korumak amacıyla, bir devlet, devletler grubu veya uluslararası örgüt aracılığıyla kuvvet kullanmasıdır. Bu çerçevede insani müdahale kısaca, insanların çektikleri acılardan kurtarmayı hedefleyen bir kuvvet kullanımıdır.

---

[1] Kenneth R Himes, "The Morality of Humanitarian Intervention", Thelogical Studies, Cilt. 55, Mart, 1994 s: 85.
[2] Shridath Ramphal, "Law and Intervention", Peace Review, Cilt. 8, Aralık, 1996, s:494.
[3] Funda Keskin, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s: 125.

Diğer bir tanıma göre insani müdahale; temel insan haklarının yabancı devletlerce veya kendi hükümetlerince, kitlesel ya da zalimane bir biçimde çiğnenmesini gidermek için yapılan müdahaledir.[4] İnsani müdahale bir devlet ya da devletler topluluğunun, insan haklarına yönelik kabul edilemez şiddete son vermek için kuvvet kullanmasıdır.[5]

İnsani müdahalenin uygulanabilirliği konusunda farklı değerlendirmeler vardır. Doktriner olarak, her ne kadar uluslararası hukukta müdahale yasağı ilkesi benimsenmiş olsa da, insani müdahalenin bu ilkenin bir istisnasını oluşturduğu ve uluslararası hukukta bu konuda bir teamül olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüş "insan haklarının açık ve sistematik ihlallerinin uluslararası barışı tehdit ettiği, hukuka inancı ortadan kaldırdığı, ve devletlerin diğer devletlerdeki insan hakları ihlalleriyle ilgilenmediği sürece insan haklarının korumasının etkisiz kalacağı" düşüncesine dayanmaktadır.[6] Bu görüşten hareket edilerek, eğer bir devlet vatandaşlarına temel insan haklarını reddedecek ve insanlığın vicdanını sarsacak biçimde davranıyorsa,bu konu artık onun iç işi olmaktan çıkar ve insani nedenlerle müdahale etmek mümkün olur.[7]

Bazı düşünürler ise, BM Anlaşması'nın devletlere ve BM'ye insani müdahalenin yapılmasında bir takım engeller getirdiğini ileri sürmektedirler.[8] Anlaşmanın 2/4. maddesine göre, herhangi bir devletin siyasal egemenliği ve ülkesel bütünlüğüne karşı güç kullanılması veya güç kullanma tehdidi yasaklanmıştır. Bu müdahale yasağı güç kullanma eğilimindeki devletin hedeflerini ve niyetlerini dikkate almayan bir bağlayıcılıktır. Benzer şekilde de 2/7. maddede, BM' nin herhangi bir devletin iç işleri ile ilgili sorunlarına müdahale etmesi yasaklanmıştır.

Anlaşmanın 39. maddesi, Güvenlik Konseyi'ne saldırganlık eylemi, barışı bozma ve barışı tehdit etme durumlarını belirleme yetkisi vermektedir. 42. madde ise, barışçı önlemlerin sonuç vermemesinden sonra, Güvenlik Konseyi'ne hava, deniz ve kara kuvvetleriyle birlikte askeri eylem yapma yetkisi vermektedir. Bu eylem ancak uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve muhafaza etmek için kullanılabilir. Anlaşma'nın 7. bölümünde Güvenlik Konseyi'ne verilen yetkiler açık bir şekilde barışın bozulması, tehdidi ve saldırganlık ile sınırlandırılmıştır.

---

[4] Himes, s.83.
[5] Guenter Lewy, " The Case for Humanitarian Intervention", Orbis, Cilt. 37, Sonbahar, 1993, s: 621.
[6] Ian Forbes and Mark Hoffman, eds. Political Theory, International Relations, and the Ethics of Intervention, St. Martin's Pres, New York, 1993, s: 147.
[7] Keskin, s: 125.
[8] John Steadman Stephen, " The New Interventionist", Foreign Affairs, Cilt. 72, 1992-1993, s: 11.

İnsani müdahale karşıtları, madde 2/4 ve 2/7'nin insani müdahaleye izin verecek bir şekilde yorumlanmasının, istisnanın kötüye kullanılmasına neden olacağını düşünmektedirler. Bu kötüye kullanma örneklerinden birisi Irak'a yapılan müdahaledir. Kuzey Irak'ta ABD liderliğinde gerçekleştirilen Huzur Operasyonu, Irak'ın içişlerine müdahaledir. Bu nedenle yapılan müdahale yasadışıdır ve BM Anlaşması'na tezat teşkil etmektedir. Ancak Irak yönetimi, Kürt halkına karşı geniş çaplı bir kıyıma giriştiği için, bu operasyon uluslararası arenada ciddi bir sorgulamaya tabi tutulmadı. Bu müdahalenin kime huzur vermiş olduğu tartışma konusudur.

Diğer yandan, Haiti, Burma ve Nijerya gibi ülkelerde halkın iradesinin ifade edildiği seçimler, şiddet kullanılarak göz ardı edilmiştir. Bu ülkelerde demokrasiyi yeniden tesis etmek üzere herhangi bir uluslararası müdahale yapılmamıştır. [9] Irak ve Haiti'deki olaylar, mevcut yapıda insani müdahalenin keyfi olma, büyük güçlerin ulusal çıkarlarından etkilenme gibi riskleri taşıdığını göstermektedir.

Bu keyfilik, özellikle güçsüz devletler bakımından tehlike oluşturabilir. Çünkü güçlü devletlerin, güçsüz devletler üzerinde insan haklarını bahane ederek baskı kurması ve bu suretle kendi ekonomik ve siyasi amaçlarını gerçekleştirmesi oldukça mümkündür. Gerçekten de , insancıl amaçları ileri sürerek yapılan müdahalelerin hiçbirisi, sırf bu nedenle ve insan hakları ihlallerine engel olmak amacıyla yapılmamıştır. Zaten başka bir çıkarı olmayan bir devletin tek başına insan hakları ihlalleri olan bir devlete müdahale etmesini beklemek, böyle bir müdahalenin maliyeti ve neden olabileceği insan kaybı göz önüne alınırsa çok akla yatkın olmaz.[10]

Geçmişte insani müdahalenin özellikle güçlü devletler tarafından kendi ekonomik ve siyasi menfaatleri yönünde kullanılmış olması ve bu tehlikenin her zaman mevcut bulunması sebepleriyle uluslararası hukuk doktrinindeki genel eğilim, insani müdahalenin reddi yönündedir. Aynı şekilde Uluslararası Adalet Divanı da Nikaragua Davasındaki kararında bir devletin baskı altındaki insanların korunması amacıyla, diğer bir devlete müdahalede bulunmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir[11]. Buna göre, Uluslararası Adalet Divanı'nca Nikaragua'da ABD'nin gerçekleştirmiş olduğu askeri faaliyetler kuvvet kullanılması yasağına aykırılık teşkil etmekte, insani sebeplere dayanılarak bu yasağın ihlal edilemeyeceği "insani müdahale" yerine "insani yardım" yapılması gereği vurgulanmaktadır.

---

[9] Ramphal, s:498
[10] Keskin, s: 128.
[11] Nicholas J. Wheeler, Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society, Oxford University Press, Oxford, 2000, s: 68.

Yani , bugün geçerli olan uluslararası hukukta bir devlet içerisinde gerçekleşen insan hakları ihlallerine yönelik olarak diğer devletlerin insani müdahalede bulunabileceğine ilişkin ne anlaşmalarda ne de uluslararası teamüllerde herhangi bir kural oluşmuştur. Etik açıdan bir devlet içerisindeki ağır ve sistemli insan hakları ihlallerine göz yumulmaması ve bunlara diğer devletler tarafından müdahale edilmesi gerekliliği her ne kadar kabul edilebilirse de, bu gibi ahlaki kurallar, uluslararası hukuk düzeni tarafından kabul edilmediği müddetçe, bir devlet içinde mevcut insan hakları ihlallerine diğer devlet veya devlet gruplarının müdahalesini uluslararası hukuk bakımından geçerli bir şekle getirmez.

İnsani müdahale karşıtlarına göre, ortaya çıkan yeni müdahaleciler uluslararası toplumun ahlaki yükümlülüklerine karşı aşırı derecede vurgu yapmaktadırlar. Bu vurguların amacı, BM'yi tüm dünyadaki iç çatışmalara yöneltmektir. Bu yeni anlayışın kurallarına göre geleneksel egemenlik kavramları tartışmalı hale sokulmakta ve düzeni olmayan yeni bir alana doğru yönlendirilmektedir. Bu çerçevede, BM ve ABD kötü hazırlanmış bir takım programlarla kendilerini iç çatışmaların içinde bulmakta ve bu çatışma ortamlarında da barışı sağlayacak yeterli irade ve kaynaktan yoksun kalmaktadırlar.[12]

BM Anlaşması'na göre insani müdahalenin yapabileceğini savunanlar ise,[13] insani müdahalenin madde 2/4' e aykırı olmayacağı gibi, 2/7. maddesinin 7. Bölüm çerçevesinde müdahale edilmesine izin verdiğini iddia etmektedir. Güvenlik Konseyi, insani trajedilere tepki olarak bazı müdahalelere – Irak, Somali, Bosna-Hersek, Raunda gibi – yetki vermiştir. Bu yetki verilirken yaygın insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği tespiti yapılmış sonra da kuvvet kullanmaya izin verilmiştir. Bu tespit yapılırken Güvenlik Konseyi'nin hangi objektif ölçüte göre hareket ettiği ise belirsizdir. Diğer taraftan Güvenlik Konseyi, uluslar arası barışın tehdit edildiğinin belirlenmesinde, geniş bir değerlendirme hakkına sahiptir.

Bosna-Hersek'teki savaş sırasında etnik temizlik yapan Slodan Miloseviç önderliğindeki Sırplara karşı, hava saldırıları yapan müttefik kuvvetler halktan önemli bir destek almalarına rağmen, bu saldırılar hukuki açıdan BM Anlaşması'na göre yasal değildir. [14] Somali'ye yapılan insani müdahaledeki asıl amaç, yardım paylaşımındaki çatışmadan doğan geniş ölçekli açlıktan ölümleri sona erdirmekti. Bununla birlikte

[12] Stephen John Steadman, "The New Interventionist", Foreign Affairs, Cilt. 72, 1992-1993, s.1-2.
[13] Mark Duffield, " Humanitarian Intervention. The New Aid Paradigm and Seperate Development", New Political Economy, Cilt. 2, Temmuz 1997, s: 337.
[14] Micheal J. Glennon, " The New Interventionism. The Search For a Just International Law", Foreign Affairs, Cilt. 78, No: 3, Mayıs/Haziran 1999, s: 2.

Somali'deki siyasal yeniden yapılanma sürecini başlatmaya yönelik çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır[15]. Yine Ruanda'ya yapılan müdahale insani amaçlarla yapılmıştır. Yaklaşık 100 günlük sürede yüz binlerce Tutsi ve Hutu öldürülmüştür. İnsani müdahalelere ilişkin standardın olmaması müdahaleyi geciktirdiği gibi insan kaybının da artmasına neden olmuştur.[16]

Scheffer'e göre ise,[17]herhangi bir insani müdahaleye ilişkin meşru bir karara varmadan önce sağlanması gereken altı koşul vardır. Bu koşullar: 1. Güvenlik Konseyi, insani müdahalenin yetkilendirilmesi konusunda bir çıkmaza girmiş olmalı ancak müdahaleyi yasaklamamış olmalıdır. 2. Alternatif önlemler denenmiş ve tüketilmiş olmalıdır. 3. İnsan hakları ihlalleri tartışılmaz bir hale gelmiş olmalıdır. 4. Müdahaleci gücün farklı aktörlerden oluşturulmasını sağlayacak çabalar harcanmalıdır. 5. İnsani müdahalenin zarardan çok fayda getireceğine inanma yönünde geçerli nedenler olmalıdır. 6. Hedef ülkenin uzun vadede bağımsızlığı ve bütünlüğü tehlikeye atılmamalıdır. Bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nde bir gecikme olduğunda, diğer koşullar uygunsa başka uluslararası örgütler devreye girebilir. Bu nedenle BM Anlaşması'nda, insani zeminlerde müdahaleyi öngören yasal bir yetki hakkı yönünde değişiklik yapılmalıdır.[18] İnsanların güvenliğine yönelik kapsamlı şiddet uygulamaları, uluslar arası barış ve güvenliği tehdit etmese bile bu değişiklik mutlaka yapılmalıdır.

B. İNSAN HAKLARI İHLALLERİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN İNSANİ MÜDAHALE YETKİSİ

Yukarıda belirtildiği üzere, BM'nin bir devlet içerisinde gerçekleşen insan hakları ile ilgili olaylara insani müdahalede bulunabilmesinin temel şartı Güvenlik Konseyinin insan hakları ihlallerini barışı tehdit eden veya bozan bir durum olarak nitelendirmesi ve buna karşı gerekli tedbirlerin alınması yönünde karar vermesidir. Bu aynı zamanda kuvvet kullanma yasağı ilkesinin ikinci istisnasını oluşturmaktadır.

BM Antlaşmasının 39. maddesine göre, Güvenlik Konseyi, barışın tehdidi veya bozulması durumlarında, bunu tespit ve gerekli tavsiyelerde bulunma ya da 41 ve 42.

---

[15] Stephen J. Solarz, Micheal E. O'Hanlon, " Humanitarian Intervention: When is Force Justified?", Washington Quarterly, Cilt. 20, No: 4, s: 8.
[16] Aynı eser, s: 9.
[17] David J. Scheffer, " Chanllenges Confronting Collective Security: Humanitarian Intervention", Post- Gulf War Challenges To the UN Collective Security System: Three Views on the Issue of Humanitarian Intervention, United States Institute, Washington, 1992, s: 11-12.
[18] Ramphall, s: 497.

maddeler gereği alınacak tedbirleri kararlaştırma yetkisine sahiptir. Hangi durumlarda barışın tehdit edildiği veya bozulduğunun tespiti oldukça zordur. BM Antlaşmasında bu konulara ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda Güvenlik Konseyinin yetkisi oldukça geniştir[19]. Konuya bir devlet içerisinde meydana gelen insan hakları ihlalleri açısından bakıldığında durum daha da karışıktır. Ne ölçüdeki insan hakları ihlallerinin barışın tehdidi veya bozulması olarak nitelendirileceği ve buna ek olarak kollektif güvenlik tedbirlerinin alınabileceği meselesi hemen çözümlenecek bir sorun değildir. Gerçekte 39. maddenin asıl amacı insan haklarının korunması değil, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır. Fakat Güvenlik Konseyi içerisinde insan hakları ihlallerinin bulunduğu dünya barışını tehdit eden veya bozan bir olaya müdahale etmesi halinde dolaylı olarak insan hakları ihlalleri de önlenmiş olacaktır. İnsan hakları ihlallerine ilişkin her durum, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokan veya bozan bir durum arz etmeyeceği için, Güvenlik Konseyinin 39. madde doğrultusunda alacağı kararların sadece uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden insan hakları ihlalleriyle sınırlı olması gerekmektedir.

Güvenlik Konseyi, 39. madde çerçevesinde bir durum tespit ettiğinde alabileceği önlemleri geçici ve zorlayıcı önlemler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. BM Antlaşmasının 40. maddesine göre geçici tedbirlerin amacı, durumun daha fazla kötüleşmesinin önüne geçmektir. Bu önlemlerin neler olduğu Antlaşmada düzenlenmemiş olmakla birlikte Güvenlik Konseyinin, çatışmaların durdurulması, ateşkes, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, anlaşmaya varılması ve askeri malzemeye ambargo konulması gibi geçici önlemler aldığı görülmektedir. Antlaşma, 41 ve 42. maddeleriyle, silahlı kuvvetler kullanılmasını gerektiren ve gerektirmeyen yaptırımlar olmak üzere iki çeşit zorlayıcı önlemler öngörmektedir. 41. madde diplomatik, siyasi, ekonomik ilişkilerin, ve hava, deniz, demiryolu ulaşımının, radyo, televizyon, posta, iletişiminin kesilmesi gibi silahlı kuvvet kullanımını gerektirmeyen önlemleri kapsamaktadır. 42. madde ise, gerektiğinde hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla kuvvet kullanılmasını öngören zorlayıcı önlemleri kapsamaktadır.[20]

Zorlayıcı önlemelere ilişkin maddeler ve uygulamaya beraberce bakıldığında BM'nin, üye devletlerin silahlı kuvvetleri aracılığıyla yapmış olduğu operasyonlarını iki yolla gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi Kore, I. Körfez Savaşı ve Somali olaylarında olduğu gibi BM adına ya da onun izniyle üye devletlerin silahlı kuvvetlerini kullanarak; ikincisi ise, tarafların rızasıyla BM Barış Gücü Birliklerinin müdahalesi yoluyla.

[19] Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap, 3. Baskı, Ankara, 1999, s.214-215.
[20] Aynı eser, s: 215-216.

Ancak yukarıda belirtildiği gibi, bu operasyonların temel amacı insan haklarının korunması değil, aksine uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır. Fakat Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber, 1991 yılından itibaren gittikçe artarak Güvenlik Konseyi, operasyonlarını insani sebeplere ve insan hakları temellerine dayandırmaktadır. Bunun için iyi bir örnek Güvenlik Konseyinin I. Körfez Krizi sırasında almış olduğu 5 Nisan 1991 tarih ve 688 sayılı karardır. Konsey bu kararla ilk kez insani sebepleri barışın tehdit edildiğine yönelik olarak temel almıştır.

II. İNSANİ MÜDAHALE ÇERÇEVESİNDE KUVVET KULLANIMI ÖRNEKLERİ

A. SOMALİ

Somali' de yaşananlar ise, BM'nin insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek bir müdahalede bulunması açısından daha ilginç bir örnektir. Gerçekten Körfez olayında bir devletin kendi vatandaşları üzerine gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinin sınır aşan sonuçları olmakla birlikte, Somali'de tamamen bir devletin kendi sınırları içerisinde gerçekleşen insan hakları ihlallerinin Güvenlik Konseyi tarafından barışı tehdit eden bir durum olarak değerlendirilmesi söz konusu olmuştur.

Somali İtalyan ve İngiliz Yönetimindeki toprakların birleştirilmesiyle,1 Temmuz 1960 yılında kurulmuştur. Çok sayıda kabileden oluşan Somali'de, yönetimde bir istikrar sağlanamamış, ülkede suikastlar ve askeri darbeler eksik olmamıştır.

1. Somali'de Çatışmaların Yayılması

Aralık 1990 yılında şiddet olaylarının yayılması ve engellenememesi üzerine, Başkan Siad Barre, olağanüstü hal ilan etti. BM'nin Somali'deki bürosu kapatılarak, insani yardıma çalışan BM ve diğer uluslararası personel, Mogadişu'dan tahliye edildi.[21]

1991' de Başkan Siad Barre, Mogadişu kenti taraflar arası çatışmaların merkezi olunca, kentten ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine 1989'da kurulan muhalif Birleşik Somali Kongresi'nin (USC) kollarından biri, Ali Mehdi Muhammed başkanlığında geçici bir hükümet ilan etti. Bu hareket, liderliğini General Muhammed Farah Aidid'in yaptığı, UCS'nin çarpışan diğer bir koluna meydan okumaktaydı.

[21] The United Nations and Somalia 1992-1996, UN Publications, New York, 1996, s:91.

1991 Temmuzunda, Mogadişu'da yapılan konferansta, General Muhammed Farah Aidid, UCS tarafından başkan olarak seçildi ve BM, başkentteki bürolarını yeniden açtı.[22] Eylül'de eski Başkan Siad Barre'ye bağlı militanlar, büyük bir saldırı başlattılar. Bu çatışmalar sırasında, ülkedeki tahıl stokları ve ana çiftlik bölgelerindeki tarımsal alanlar büyük zarar gördü. Bu tahribat, Somali'de 1992 yılında yaşanan kıtlığın da ana nedenlerinden biriydi.

2. BM'nin Somali'ye Müdahalesi

Aralık sonunda dönemin BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, Güvenlik Konseyi'nden Somali'deki krizin çözülmesi için insiyatifi ele almasını istedi. 1992 yılının ikinci yarısı itibariyle hayatın devam edebilmesi için asgari şartlar bile yoktu.

5 milyon Somalili savaşın sonuçlarından doğrudan etkilenmişti. Yaklaşık 3 milyon insan, ya mülteci ya da ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştı. Ülkenin fiziksel altyapısının 1/3'i ya tahrip edilmiş ya da kullanılmaz hale gelmişti. 2,5 milyon Somalili en temel gıda ve sağlık hizmetlerine acil ihtiyaç duymaktaydı. 1,5 milyon Somalili ise, başta açlık olmak üzere çeşitli hastalıklar dolayısıyla ölüm tehlikesi altındaydı. Sadece 1992 yılında 300 binden fazla insanın açlıktan veya çatışmadan dolayı öldüğü tahmin edilmektedir.[23]

Siad Barre'nin iktidardan düşmesi, ülkenin bir çok yerinde iktidar mücadelelerine ve kabile çatışmalarına yol açmıştır. Bu karışıklıkların olduğu ortamda, BM insani girişimlerde bulunmakta geri kalmadı. Güvenlik Konseyi Somali sorunu ile ilgili olarak aldığı ilk kararda, Somali'ye silah ambargosu koydu. Bütün devletleri Somali'deki artan gerilimi tırmandırmaktan ve barışçı ve uzlaşmacı bir çözümü geciktirici ya da engelleyici davranışlardan kaçınmaya çağırdı. Çatışan taraflardan bir an önce düşmanlıklarına son vermelerini istedi.

Mart ayında, çatışmaların hala dinmemesi üzerine, Genel Sekreter'in isteği üzerine Somali'ye bir teknik ekip gönderilmesi kararlaştırıldı. Güvenlik Konseyi'nin bu kararıyla, Mogadişu'ya 50 kişilik bir BM ateşkes gözlemcisi ve insani yardım operasyonları için yeterli sayıda güvenlik personeli yerleştirilmesi konusunda Aidid ve Mehdi Muhammed ile anlaşmaya varıldı.

[22] Aynı eser, s. 92.
[23] Aynı eser, s: 107.

21 Nisan'da Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne UNOSOM'un kurulmasının tavsiye edildiği bir rapor sundu. Bunun üzerine Somali'de BM Operasyonu'nun kurulması kararlaştırıldı. UNOSOM, Somali'ye gönderilen yardımların güvenliğini sağlamakla görevlendirilmesine rağmen, kendini karmaşık bir sivil savaşın ortasında buldu.[24] Temmuz ayında ise, Güvenlik Konseyi kararı ile, Somali'nin dört operasyon bölgesine ayrılmasına karar verildi.

Eylül 1992'de, ilk olarak 500 Pakistanlı barış koruyucu Mogadişu'ya yerleştirildi. Fakat sonrasında, Farah Aidid'in Mogadişu'dan BM askerlerinin geri çekilmesini istemesi üzerine Somali'de durum iyice kötüleşti. İnsani yardımların dağıtımları engellendi. Yardım getiren gemilere ateş açıldı, gemilerin limanlara yanaşmasına engel olundu.

Somali'de bir diğer sorunda, BM operasyonunun Somalilerce bir tür işgal olarak algılanmasıdır.[25] Konsey ise aldığı kararda, ABD'nin insani yardımları düzenli bir biçimde dağıtılmasını sağlamak üzere bir operasyon yapılması isteğini kabul etti. BM Anlaşmasının VII. Bölümüne göre hareket edilmesini kararlaştıran Güvenlik Konseyi Somali'de, insani yardım operasyonları için güvenli bir çevre oluşturmak üzere bütün gerekli araçların kullanılmasını da içeren bir yetkiyi Genel Sekreter'e verdi.

Somali'deki operasyon, ABD'nin BM komutasında gerçekleştirdiği ilk operasyondu. 24 ülkeden askeri birimlerden oluşan ve ABD tarafından yönetilen UNITAF, 37.000 kişilik birliği ile 9 önemli yerleşim yerinin denetimini kontrol altına aldı. UNITAF birlikleri liman, havaalanı, gıda dağıtım merkezlerinin güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra, kıtlığın etkilediği bölgelere yönelik gıda konvoylarına da eşlik etmekteydi.

3 Mart 1993'de, Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda;güvenli bir çevre oluşturulması için UNITAF'ın yeni bir BM operasyonu ile takip edilmesi gerektiğini belirtti. Bu yeni operasyon ise, BM Antlaşması'nın VII. Bölümündeki yetkilerle donatılmış olan, UNOSOM II'dir. UNOSOM II' ye Somali genelinde güvenli bir çevre oluşturması için, güç kullanma yetkisi de verilmiştir. UNITAF'tan UNOSOM' II' ye geçiş pürüzüz ve aşamalı olarak sağlanmıştır.[26]

UNOSOM II'nin yetkisinin unsurları önemli olduğu kadar, diğer önemli bir durum da UNOSOM II için uluslararası desteğin varlıydı. UNOSOM II'nin Somali'deki operasyonlarda

[24] Mary Nemeth, "Somali Fiasco", Maclean's, No: 106, Temmuz 1993, s: 20.
[25] Nameth, s:20.
[26] Robert Houdek, "Update on Progress in Somalia", US Department of State Dispatch, Cilt: 4, No:8, Şubat 1992, s: 99.

başarısı, yaygın uluslararası desteğe bağlıydı.[27] BM'nin Somali'deki ikinci operasyonu, temel devlet kurumlarının yeniden yapılanmasını da kapsayan bir misyon genişlemesini de beraberinde getirmiştir. [28] General Çevik Bir, UNOSOM II'nin komutanı olmuştur.

Mayıs 1993'de UNOSOM II resmi olarak, Somali'de bir güvenlik bölesi oluşturma sorumluluğunu yerine getirmeye başlamış ancak çok geçmeden birliğin 24 Pakistanlı barış koruyucu askeri USC ve SNA birlikleri tarafından öldürülmüştür. Güvenlik Konseyi, UNOSOM II'ye yönelik saldırılar karşısında gerekli tüm önlemleri alma yetkisini vermiştir.

Güvenlik Konsey'i diğer bir kararıyla iki önemli hususa dikkat çekmiştir. Öncelikle, Somali'deki BM'nin temel amacının uzun süreden beri muzdarip olan ülkeye siyasal istikrar getirmek olduğu net olarak ifade edildi ve yeni siyasal kurumların temellerinin atılmasına yardımcı olunması gereği bildirildi. Etkin bir Somali polis gücünün oluşturulmasıyla, Somali halkı eski hayatına dönecek ve açlığın en önemli nedeni olan anarşiden kurtulacaktı.[29] Güvenlik Konseyi'nin bu kararı alması, Somali'de devam eden, siyasal kurumların inşası sürecinde oldukça önemli bir itici güç olarak görülmekteydi.

3 Ekim 1993'de Mogadişu'nun güneyindeki bir operasyonda, 18 ABD askeri ve 1 Malezyalı barış koruyucu öldürüldü. ABD bölgedeki varlığını hava, kara ve deniz kuvvetleriyle güçlendirmesine rağmen, Başkan Clincton, Mart 1994 itibariyle ABD'nin savaş gemilerini ve lojistik birimlerini Somali'den çekeceğin duyurdu. Bu duyurudan sonra bir çok ülke de yakın bir zaman süreci içerisinde, Somali'den birliklerini geri çekeceklerini duyurdular.[30]

BM aracılığıyla Nairobi'de bir araya gelen Farah Aidid ile Ali Mehdi, 24 Mart 1994'de Nairobi Deklarasyonunu imzaladılar. Buna göre 15 Mayıs'ta Başkan, Başbakan ve Başkan yardımcılarını seçmek üzere, bir Ulusal Uzlaşma Konferansı düzenlenmesi kararlaştırıldı ama bu konferans sürekli olarak ileri bir tarihe ertelendi. Mart sonunda başta ABD olmak üzere pek çok ülke UNOSOM II'deki birliklerini geri çektiler. UNOSOM II'nin asker sayısı 29.000'den 19.000'e düştü.[31] Mayısta, Güvenlik Konseyi'ne rapor sunan Genel Sekreter, Somali'de güvenli bir ortam oluşturulması ve yeniden yapılanma sürecinde dikkate değer gecikmeler olduğunu belirtmiş, raporu değerlendiren Güvenlik Konseyi de UNOSOM

[27] Aynı eser, s: 100.
[28] Walter Clarke, " Somalia and Future of Humanitarian Intervention", Foreign Aaffairs, No: 75, Mart 1996, s: 70-85.
[29] Basic Facts, s: 54.
[30] Aynı eser, s: 57.
[31] The UN and Somali, s: 98.

II'nin yetkisini 30 Eylül 1994 tarihine kadar uzatmıştır. Ardından ise görev süresi pek çok defa uzatılmıştır.

Somali'de barış sürecinde ve ulusal uzlaşmada, özellikle de güvenlik sorunlarında, Somalili tarafların yeterli desteğinin olmaması, BM'nin hedeflerini gerçekleştirmesinin engellediği ve bu nedenle de sürecin kesintiye uğradığı belirtilmektedir. UNOSOM II'nin Mart 1995'ten sonra da devam etmesi için haklı nedenler olmadığı, yetkisinin Mart 1995 sonu itibariyle sona ermesi gerektiği, UNOSOM II'nin askeri kanadının güvenli ve düzenli bir şekilde geri çekileceği anlamına geldiği ifade edilmekteydi. UNOSOM II'nin yetkisinin sona erinceye kadar öncelikli amacının, Somali'de siyasal bir istikrarın sağlanmasına yardımcı olmak olduğu da belirtilmekteydi.

B. RUANDA

Somali' nin ardından diğer bir insanlık trajedisi ise Ruanda' da yaşanmıştır. Raunda hükümet güçleri ile Raunda Milliyetçi Cephesi arasındaki ilk çatışmalar Uganda sınırında 1990' da çıkmaya başlamıştı. Bundan sonra imzalanan pek çok ateşkes anlaşmasına rağmen çatışmalar 1993' de yeniden alevlenmiştir. Ruanda' da 6 Nisan 1994'ten sonra devlet düzeninin bozularak iç karışıklıkların çıkması yaklaşık bir milyon insanın katledilmesine ve tüm nüfusun %13 'ünü oluşturan 900 bin insanın yerinden edilmesine yol açmıştır.[32] Hutu muhalefet ve Tutsi azınlıklar, ülke çapında kıyıma uğramışlardır.

Durumun bu şekilde olduğu bilinilmesine rağmen, BM ve bölgeye özel ilgisi bulunan Fransa, durumu önleyici bir müdahalede bulunmamış ve 21 Nisan 1994'te yeni bir emre kadar orada bulunan BM Polis güçlerinin sayısını 2700'den 270 personele indirerek BM Güvenlik Konseyi, ağır bir hatada bulunmuştur. Koruma bölgesindeki bu personelin sayısı daha sonra 16 Mayıs 1994'te 918 sayılı kararla tekrar 5500'e yükseltilmiştir (UNAMIR). Konsey gerek 918 ve gerekse UNAMIR'in görevinin uzatıldığı 925 sayılı kararlarıyla "bölgedeki insani felaketin boyutlarına" işaret ediyor ve bu suretle ortaya çıkan somut durumun bölgedeki barış ve güvenliği tehdit ettiğini, VII. Bölüme göre zorlayıcı tedbirler alınmasının gerekliliğini tespit ediyordu. Sonunda 929 sayılı kararla da Haziran 1994'te Konsey, Fransa'nın idaresi altında çok uluslu bir savaş gücünün bölgedeki koruma alanının güvenliğine müdahalede

[32] Funda Keskin, "BM ve Kuvvet Kullanma", Avrasya Dosyası, Cilt: 8, No: 1, İlkbahar 2002, s:168.

bulunmak üzere yetkilendirilmesine karar veriyordu.[33] Bu kararda da "insani felaketin boyutuna" ve bunun "bölgedeki barış ve güvenliği tehdit ettiğine" işaret ediliyordu. Bununla birlikte Ağustos 1994'te Fransız güçlerinin çekilmesiyle operasyon sona erdirilmiş ve UNAMIR kendi koruma görevini sürdürmeye devam etmiştir.

C. BOSNA HERSEK

BM'nin soğuk savaş sonrası müdahalede bulunduğu Bosna Hersek, Somali ve Irak olayları, BM'ye yönelik çok farklı olumlu ve olumsuz değerlendirmelerin yapılmasına neden olmuştur. Bosna Hersek ve Somali olayları devlet içi çatışma yani bir iç savaş görünümünde iken Irak'taki Körfez Savaşı diye adlandırılan çatışma, Irak'ın Kuveyt topraklarına saldırmasıyla başlamasına rağmen daha sonraları Irak'ın bir iç sorununa dönüşmüştür.

Balkanlar, Soğuk Savaş süresince iki kutuplu yapılanmanın bir yansıması olarak bölgesel dengelerden çok küresel dengelerden etkilenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölgenin iç dinamikleri karışık etnik/dini yapısı bölgesel politikaları doğrudan etkileyecek şekilde devreye girmiştir[34]. Bosna Hersek'te yaşananları değerlendirmeden önce "Bosna Hersek'teki ya da daha genel bir ifadeyle Eski Yugoslavya'daki çatışmanın genel hatları nelerdir?", "Savaşta kim kimdir?" sorularına yönelik genel bir bilgi verilecektir. Daha sonra Bosna Hersek'te yaşananlar daha ayrıntılı olarak ele alınıp, BM'nin bu çatışmaya yaptığı müdahale incelenecektir.

Savaş, Slovenya ve Hırvatistan'ın Haziran 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle başlamıştır. Slovenya' daki savaş bir aydan az sürmüştür ve ölü sayısı sadece 70 kişidir. Sırp isyanlarına karşı Hırvat savaşı ise Yugoslav ordusu ile ilişkilendirilmiş ve altı ay sürmüştür. Takriben 10 binin üzerinde insan ölmüştür.

Nisan 1992'de Bosnalı Sırplar, Bosna Hersek'in bağımsızlık ilanına karşı isyan ederek, Müslümanların liderliğindeki hükümete karşı savaşmışlardır. Bu savaşta ise tahminen 200 bin insan ölmüş ve yaklaşık 2,2 milyon insan yurtlarından olmuştur. Bosna Hersek'te yaşananlara yönelik yapılan değerlendirmeler, Nazi Almanya'sında yaşananlar sonrasında Avrupa'da karşılaşılan en ciddi sorun olduğu yönündedir[35].

Bosna Hersek'te yaşananlarla ilgili olarak bilinmesi gereken diğer bir önemli konu da savaşan tarafların kimler olduğu sorusudur.

---

[33] Aynı eser, s: 170.
[34] Davutoğlu, s:301.
[35] Benzer değerlendirmeler için bknz, Basic Facts, s: 114.

1. Bosna Hersek'teki Çatışmada Yer Alan Taraflar

Bosna Hersek'teki çatışmada yer alan taraflar; Bosnalı Sırplar, Bosna Hersek Hükümeti, Hırvatistan, Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri'nden oluşmaktadır), Bosnalı Hırvatlar ve Hırvatistanlı Sırplardır.[36] Yugoslav Ordusu, resmi olarak çatışmaya taraf olmadı. Ancak hem Bosnalı hem de Hırvatistanlı Sırplara, hava savunması ve diğer destekleri sağladı. Bosnalı Hırvat Milisler, Bosna Hükümeti ile ortak hareket ettiler. Sırp yanlısı Müslüman kuvvetler ise Sırplar tarafından desteklendiler.

Bosnalı Sırplar: Siyasi liderleri Radovan Karadziç ve onun danışmanı olan General Radko Miladiç'tir. Bosnalı Sırplar, Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Boşnaklara karşı savaşmaya başladılar ve Sırbistan'ın da desteğiyle oldukça etkili oldular. Bosna Hersek nüfusunun %31'ini oluşturan Sırplar ikinci büyük azınlıktır.[37]

Bosna Hükümeti: Hükümet Müslümanlarca yönetilmekte fakat çok etnikli toplum idealine sadık kalan Sırp ve Hırvatları da kapsamaktadır. Savaşta topraklarının büyük kısmı işgal edilmiştir. Topraklarını Sırp işgalinden geri almak için savaşmışlar ama yeterli güçte olmadıkları ve üstüne üstelik bir de silah ambargosu konması nedeniyle yeterince etkili olamamışlardır.

Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri): Sırbistan ve Karadağ, Eski Yugoslav Federasyonu'nu oluşturan altı cumhuriyetten geriye kalan ikisidir. Bosna Hersek ve Hırvatistan'daki ayrılıkçı Sırpları destekleyerek savaşın uzamasına ve şiddetlenmesine neden olmuşlardır. Bu desteklerinden dolayı ekonomik yaptırımlara (uluslararası ambargo) maruz kalan Yugoslavya'nın siyasi lideri Slobodan Miloseviç'tir.

Bosnalı Hırvatlar: Bosna Hersek'in orta ve batısında yoğun olarak bulunan Hırvatlar Boşnaklarla hareket etmelerine rağmen, 1993-1994 yılları arasında Bosna Hersek Hükümeti ile de savaşmışlardır. Daha sonra Boşnaklarla anlaşarak Sırplara karşı birlikte mücadele etmişlerdir.

Hırvatistan: 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Hırvatistan başlangıçta iki Sırp isyanı sırasında topraklarını 1/3'ünü kaybetmesine rağmen daha sonra bu toprakların büyük bir kısmını geri almıştır. Hırvatistan ve Bosnalı Hırvatlar savaş döneminde genelde Bosna Hersek Hükümeti ile ortaklaşa hareket etmişlerdir. Hırvatistan, Almanya'nın liderliğindeki Avrupa Topluluğu'nun desteğini aldığı için savaş uzun sürmemiş ve fazla tahrip olmamıştır.[38]

---

[36] http://www.usatoday.com/news/index/nbos.002.htm, 10 Şubat 1999.
[37] http://www.usatoday.com/news/index/nbos.002.htm, 10 Şubat 1999.
[38] http://www.usatoday.com/news/index/nbos.002.htm, 10 Şubat 1999.

Hırvatistanlı Sırplar: İkinci Dünya Savaşı'nda Hırvatistan'da kurulan Kukla Nazi Devleti'nde cereyan eden Sırp kıyımının, bağımsızlığını kazanan Hırvatlarca yineleneceğinden korkan Sırplar, Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine ayaklandılar. Fakat Hırvat Ordusu'nun saldırıları karşısında fazla direnç gösteremediler.

2. Bosna Hersek'teki Savaşın Başlaması

Başkan Tito'nun 1980 yılında ölümüyle birlikte Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, tarihinin en bunalımlı dönemine girdi. Tito'nun ölümünden sonraki dönem çok uluslu, özgün Sosyalist Yugoslavya için ağır ekonomik sorunların yaşandığı ve milliyetçi eğilimlerin güçlendiği bir dönemdi. Özellikle Sırp milliyetçiliği giderek baskıcı bir yapıya dönüştü[39].

BM'nin kurucu üyelerinden bir tanesi olan Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti, altı cumhuriyetten oluşuyordu. 1980'lerin sonlarında bir siyasi ve ekonomik krizler dönemini takiben, Slovenya ve Hırvatistan Cumhuriyetleri kendilerini ülkenin geri kalmış kısımlarından ayırmaya başladı[40]. Düşmanlıklar, Haziran 1991 yılında Hırvatistan ve Slovenya'nın kendilerini Yugoslaya'dan bağımsız ilan etmeleriyle başladı[41]. Yugoslavya Halk Ordusu tarafından desteklenen, Hırvatistan'da yaşayan Sırplar, bağımsızlık hareketine karşı çıktılar. Eylül ile birlikte çatışmalar, Hırvatistan ve Sırbistan arasında tam bir savaşa dönüştü.

1991 Haziran'ından sonra ortaya çıkan duruma yönelik olarak, hiçbir örgüt ve hiçbir ülke, bu çatışmayı sona erdirecek ve barışı yeniden tesis edecek başarıyı sağlayamadı. 1991 yılının sonuna doğru ise Yugoslavya'da ortaya çıkan cumhuriyetlerin zamanından önce tanınması, Bosna Hersek'te çatışmaların daha da büyümesine neden oldu[42]. Çatışmalar ve düşmanlıklar öngörülebilirdi ama öngörülemeyen şey, çatışmanın boyutları ve sivillerin bu savaşın sadece kurbanları değil aynı zamanda ana hedefi olmalarıydı.

1992 yılının Mart ayında, Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etti[43]. Bu hareket, Bosnalı Hırvatlar ve Boşnaklarca desteklenirken, Bosnalı Sırplar karşı çıktılar. Yugoslavya'nın parçalanmasını en az istemiş olan Bosna Hersek'te, Sırp Milislerin sivil hedeflere yönelik

[39] Şule Kut, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993", Türk Dış Politikasının Analizi, Der: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s: 160.
[40] Tanıl Bora, Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, Birikim Yayınları, İstanbul,1994, s: 55.
[41] Kut, s: 165.
[42] Michelle Mercier, Crimes without Punishment Humanitarian Action in Former Yugoslavia, Pluto Pres, London, 1992, s: 9.
[43] 1992 Mart'ında Bosna'da bağımsızlık için yapılan referandumda Boşnakların ve Hırvatların % 50'den fazlası bağımsızlık lehinde oy kullandılar. Nüfusun yaklaşık % 31'ini oluşturan Sırplar ise referanduma katılmadılar. Bağımsızlık ilanı ile Birlikte Sırplar çarpışmalara başladılar.

katliamlar yapmaları, Bosna Hersek toprakları üzerinde Sırplar, Boşnaklar ve Hırvatlar arasındaki çatışmaların bir iç savaşa dönüşmesine yol açtı.

Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek'in bağımsızlıklarını ilan etmeleri hem Tito federasyonunun sonunu getirmiş, hem de Birinci Dünya Savaş sonrası Paris Antlaşması ile kurulan Yugoslavya Devleti'nin üniter birliğini sona erdirmiştir. Balkanlardaki yeni düzene geçişin karmaşıklığı AT, NATO ve BM Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerince başarılı bir şekilde çözümlenemedi. Bu kuruluşların Eski Yugoslavya'daki olaylara karşı göstermiş oldukları tepkiler, hem başarısızlıklarının hem de gönülsüz girişimlerinin bir örneğidir.[44]

3. Bosna Hersek'teki Savaş ve Birleşmiş Milletler

BM, Yugoslavya'daki durumla 25 Eylül 1991'de, Güvenlik Konseyi'nin Yugoslavya'ya silah ambargosu koyması ve Genel Sekreterin AT'yi barış çabalarını destekleyici girişimlerde bulunmaya davet etmesi üzerine ilgilenmeye başladı. Ekim 1991'de Genel Sekreter, Cyrus Vance'yi Yugoslavya Özel Temsilcisi olarak atadı.[45] 21 Şubat 1992'de Yugoslavya'daki çatışmaların devam etmesi üzerine Güvenlik Konseyi, BM Koruma Gücü'nü (UNPROFOR), AT'nin Yugoslavya'da barışın sağlanmasına yönelik girişimleri çerçevesinde, bir çözüm müzakeresi için gerekli barış ve güvenlik şartlarını oluşturmak üzere kurdu.[46]

UNPROFOR, Hırvatistan'da dört BM Güvenlik Bölgesi'nde yerleştirildi. Fakat yerleştirildiği bölgelerde Sırplar, ya çoğunluğu ya da nüfusun önemli bir azınlığını oluşturmaktaydı. UNPROFOR'un yetkisi; bu bölgelerin Yugoslavya Halk Ordusu tarafından boşaltılmasını ve askerden arındırılmasını ve bu bölgelerde yaşayan herkesin silahlı saldırılardan korunmasını sağlamaktı. Aynı zamanda BM yardım kuruluşlarına yardımcı olacak ve yerlerinden edilmiş kişilerin evlerine dönmelerini kolaylaştıracaktı. 15 Ekim 1991'te Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi üzerine çatışmalar patlak verdi ve hızla büyüyerek insani sorunların büyümesine neden oldu.

Nisan 1992'den sonra AT, Genel Sekreter ve UNPROFOR'un bütün çabalarına rağmen çatışmalar artmaya ve hızlı bir şekilde kötüleşmeye devam etti. Güvenlik Konseyi, 1992 Mayıs'ında aldığı bir kararla Yugoslavya'ya (Yugoslavya Sırbistan ve Karadağ'dan

[44] Andrei Georgiev ve Emil Tzenkov, " The Trouble Balkans", Redifining Europe New Patterns of Conflict and Cooperation, Ed by: Hugh Miall, The Royal Institute of International Affairs, Pinter Publisher, London-New York, 1994, s: 53.
[45] Aynı eser s: 56.
[46] Basic Facts, s.113.

oluşuyordu) geniş bir ekonomik ambargo koydu. Karara göre; bütün devletlere Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden her türlü mal ithalatı-ihracatı, ithalat-ihracat taşımacılığı ve fon aktarımı yasaklanmaktaydı.

Bu yasak sadece insani amaçlar için gerekli olan tıbbi malzemeleri ve gıda maddelerini kapsamamaktaydı. Fakat bu ambargo yasağından da beklenen sonuç alınamadı. Başta Yunanistan olmak üzere Rusya, Romanya ve diğer bazı ülkelerce ambargo yasağı delindi. [47]

Haziran 1992 ile birlikte, Bosna Hersek'te, "etnik temizlik" yapıldığına dair bir çok rapor hazırlanınca Güvenlik Konseyi yeni bir karar alarak UNPROFOR'un gücünün ve yetkisinin genişletilmesini kararlaştırdı.

Etnik temizlik; bir etnik grubun, o yerin kontrolünü elinde bulunduran diğer etnik grup üyelerince elemine edilmesini ifade etmektedir[48]. Bu terim, savaşın ana amacını gerçekleştirmek üzere uygulanan vahşi yöntemler için kullanılmaktadır. Etnik olarak "temiz" alanlar oluşturmak üzere sivil halkı değiştirmek bu savaşın ana amacıdır. Bosna'daki Sırp Milisler etnik temizliği organize ve sistematik bir şekilde uygulayan taraf olmuştur. Mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin sayısı Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük mülteci krizine yol açacak şekilde, 2,2 milyonun üzerindeydi.[49]

Güvenlik Konseyi 1992 Haziranı sonunda aldığı bir kararda ilgili tarafları ve diğer bütün devletler UNPROFOR ve uluslararası insani örgütlerle işbirliği yapmaya ve bunların personelinin can güvenliğini sağlamak üzere, gerekli tedbirleri almalarını talep etmekteydi. Bu tür bir işbirliğinin gerçekleşmemesi durumunda ise Güvenlik Konseyi, Saraybosna ve çevresine insani yardım ulaştırmakla ilgili diğer tedbirlere başvuracağını bildirmekteydi.

Ağustos 1992'de, BM İnsan Hakları Komisyonu, Eski Yugoslavya'daki durumu incelemek üzere bir özel raportör atadı. İki gün süren Yugoslavya Üzerine Olağanüstü Toplantı sonunda Komisyon, özellikle Bosna Hersek'teki insan hakları ihlallerini ve etnik temizliği kınamaktaydı[50]. Güvenlik Konseyi, Ağustos ayında aldığı kararla Bosna Hersek'in Saraybosna ve diğer bölümlerine yapılacak insani yardımlarla ilgili olarak BM insani kuruluşları ve diğer kuruluşların yardım dağıtımında devletleri, kendi ulusal ve bölgesel yardım örgütlerinin BM ile birlikte gerekli önlemlerin alınması için işbirliği ve koordinasyona çağırmaktaydı.

---

[47] Mediha Akarslan, Bosna Hersek ve Türkiye, Üniversite Yayınları, İstanbul, 1993, s: 57.
[48] 9 Kasım 1995'te ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, " Ağustos ayında Banja Luka'daki Sırp yetkililerin yörede yaşayan Müslümanları kollarına beyaz bant takmaya zorlayarak ve evlerini beyaz boya ile işaretleyerek bir etnik temizliğin başlayacağını ima ettiler" açıklamasını yapmıştır.
[49] Basic Facts, s: 115.
[50] Aynı eser, s: 116.

1992 Ekim'inde BM ve AT temsilcileri olan Cyrus Vance ve Lord Owen'in arabuluculuk ettiği Cenevre görüşmelerinde kantonal konfederasyon modeline gelindi. 1993 başlarında ana hatları belli olan Vance-Owen Barış Planı, Bosna Hersek'in on ayrı eyaletten oluşan ademi merkeziyetçi bir devlet olmasını öngörüyordu. Söz konusu on eyaletin üçü Sırp, üçü Hırvat, üçü Müslüman toplumunun eyaletleri olurken, Saraybosna ise üç toplumlu çoğulcu yapısını korumaktaydı.[51] Eyaletler bağımsız yargı organlarına ve kendi parlamentolarına sahip olurken, uluslararası düzeyde Bosna Hersek'i seçimle belirlenen, merkezi bir hükümet temsil etmekteydi. Devlet başkanlığı, üç ulusal topluluğun birer temsilcisinden oluşmaktaydı. Toprakların %43'ü Sırplara, %31'i Boşnaklara ve %26'sı Hırvatlara verilmekteydi. Boşnak ve Hırvatlar'ın ilke olarak kabul ettiği bu plana Sırplar, isteyerek karşı çıktı. Daha sonra, planı Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından onaylanması koşuluyla benimsedi. Fakat, 1993 Haziran'ında Vance-Owen Planı bütünüyle hayali bir hale gelmişti.

Güvenlik Konseyi Kasım'da aldığı diğer bir kararla, kaba kuvvetle toprak alınması veya herhangi bir etnik temizlik eylemini hukuk dışı ve kabul edilemez olarak görmekte, benzer olayların Bosna Hersek'in anayasal düzenlemelerine ait müzakereleri etkilemesine izin verilmeyeceğini belirterek, yerlerinden edilenlerin tamamının barış ve huzur içinde, eski yerlerine (yurtlarına) dönmelerinin sağlanacağını açıklamaktaydı. Kararın 7. maddesinde özellikle "etnik temizlik" eylemleri olmak üzere, uluslararası insani hukuk ihlallerinin tamamı kınanmakta ve Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin sivil nüfusuna yönelik gıda ve tıbbi yardımların dağıtımını engelleyecek nitelikte eylemlerde bulunanların, bu eylemlerinden dolayı bireysel olarak sorumlu tutulacağını da belirtmekteydi. BM'nin denetimlerinin zayıflığı nedeniyle aldığı bu karar da etkili olmadı.[52]

Sistematik olarak devam eden sivil katliamlar ve kadınlara yönelik kitlesel organize ve sistematik tecavüz olayları üzerine Güvenlik Konseyi aldığı kararda, tüm kampların ve özellikle de kadın kamplarının kapatılmasını istemekte ve utanç verici bu insanlık dışı muameleleri şiddetle kınamaktaydı.

ABD'nin Yugoslavya'ya karşı izlediği politika ise, AT politikasında da olduğu gibi, başlangıçta Yugoslavya'nın egemenliği ve bütünlüğünü desteklemek şeklindeydi. ABD bu dönemde, daha çok iç politikasına yönelmişti ve sorunu daha çok bir Avrupa sorunu olarak

[51] Bora, s: 112.
[52] Akarslan, s:55.

görme eğilimindeydi[53]. Ayrıca Balkanlar, genel olarak hem doğal kaynaklar açısından zengin değildi hem de pazar olarak alım gücü sınırlı ülkelerden oluşan bir bölgeydi. Fakat Bosna Hersek'teki savaş uzadıkça, Körfez Savaşı'yla birlikte kurulması öngörülen yeni dünya düzenine aykırı bir durum söz konusu oldu.[54]

BM ve AT ise, uzun süre, birbirilerinin yanı sıra davranmayı sürdürdüler ve mükerrer insiyatifler geliştirdiler. AT, "Avrupa'nın iç sorunu" olarak gördüğü Yugoslavya'daki soruna, BM ve ABD'yi karıştırmadan çözmek ve AT'nin politik gücünü göstermek istemekteydi.[55] 1992 başında ABD, Yugoslav Cumhuriyetleri'nin federasyondan kopması fikrine kararlı bir şekilde arka çıkarak, bu cumhuriyetlerin yeni kazanılmış egemenliklerini korumayı kendine görev saymıştır[56]. ABD'nin bu cumhuriyetleri tanımasının nedeni, savaşın daha güneye yayılması tehlikesidir ki, bu tehlikeli durum karşısında ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye aynı noktada buluşmuşlardır[57]. ABD savaş sırasında, bölgeye kara birlikleri göndermeyi istemeyerek, sınırlı bir hava harekatından yana olduğunu açıklamıştır.

Bosna Hersek'teki savaşın zaman zaman sivillere yönelik katliamlara dönüşmesi sonucunda, AB ve BM'nin yeterince etkili olmaması nedeniyle[58], ABD savaşa daha etkili olarak müdahale etmeye başladı. Bosna sorununu etkili bir diplomasi için kullanan ABD, böylece hem Avrupa'nın sorunu çözme ve kuvvet kullanma konusundaki yetersizliklerini hem de ABD ve NATO olmadan Avrupa'nın iç güvenlik sorunlarının çözülemeyeceğini ortaya çıkardı[59]. Sonuçta, Bosna Hersek'teki savaşın sona ermesinde, ABD'nin askeri gücünü-1995 yılında Sırp mevzilerinin NATO aracılığıyla bombalanması- ve diplomasisi etkili olmuştur.

Özellikle Bosna Hersek'in durumuna ilişkin pek çok yorum yapılmıştır. Wessels'e göre; Yugoslavya'daki durum her gün Avrupa'nın ortak yaklaşımlarının başarısızlığını ortaya koymaktadır[60]. Goldstein'e göre ise Bosna Hersek'teki "etnik temizlik", AB'nin etkisizliğini bir kez daha ortaya koymaktadır[61]. Januzzi ise, Yugoslavya'daki savaş, Avrupa'nın ortak dış politika ve güvenlik politikasının eksikliklerini ortaya koyan en iyi örnek olduğunu

---

[53] ABD, liderlik etme özelliğini Bosna'da yitirdi. ABD sorunun çözümünü, ekili olamayacak kadar farklı ülkelere bölünmüş olan Avrupa'ya bıraktı, uzaktan öğütler verdi. 1995 yılının sonunda Amerikan kuvvetleri bölgeye geldiğinde savaş bitmek üzereydi.

[54] İlhan Uzgel, " Doksanlarda Türkiye İçin bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Baklalar", En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar. Der: Gencer Özcan ve Şule Kut, Boyut Yayınları, İstanbul, 1998, s. 409.

[55] Bora, s. 230.

[56] Pedrag Simiç, " Yugoslavya Krizinin Dinamikleri", Avrasya Dosyası. C.3, No: 3, Sonbahar 1996, s: 27.

[57] Uzgel, s: 410.

[58] İsmail Soysal, Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s: 186.

[59] Davutoğlu, s: 295.

[60] Wolfgang Wessels, The Results of Maasricht: Limited but Real Progress the Atempt of an Overall Analysis an Evolution, European University Press, Brussels, 1993, s: 186.

[61] Walter Goldstein, " Europe After Maastricht" Foreign Affairs, Kış 1992/1993, s: 127.

belirmiştir[62]. Bosna'daki savaşta da saldırgan cezalandırılmamış ve onun yerine kurban feda edilmiştir. Saldırganı durduracak otomatik bir önlemin olmadığı sistemde, saldırgana karşı bir güç kullanılması ya da inandırıcı bir güç kullanma tehdidi dışında hiçbir önlemin yeterli olmadığı bu savaşta da görülmüştür.

Türkiye ise, Yugoslavya krizinin başından itibaren, Yugoslav Federasyonu'nun bütünlüğünü savunmakta ve anlaşmazlıkların bir an önce, ilgili tüm tarafların beklentilerine cevap verecek şekilde ve güç kullanılmadan çözülmesini talep etmekteydi[63]. Türkiye'nin politikasında uluslararası toplumla uyumlu davranma kaygısı belirleyicidir[64]. Savaş süresince Türkiye, girişimlerinde saldırganın caydırılması, savaşı durduracak askeri önlemlerin alınması, saldırganın yapmış olduğu eylemlerin uluslararası toplum tarafından tescil edilmesi ve insani yardım sağlanmasına yönelik bir politika izlemiştir.

4. Bosna Hersek'teki Savaşın Gelişimi

1993 yılı Nisan'ında, Uluslararası İnsani Hukuk hükümlerine ciddi ihlallerde bulunan veya bunun ihlali için emir veren şahısları yargılamak üzere Güvenlik Konseyi, Eski Yugoslavya için bir Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi kurulmasını kararlaştırdı. Bu karar, BM'nin bir silahlı çatışma sırasında işlenen suçları yargılama yetkisine sahip, bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin ilk kez kurulmasıdır. Mahkemenin merkezi ise Hollanda'nın Lahey şehridir.

Konsey Nisan'da aldığı kararda, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin soykırım suçunu engellemek üzere bütün önlemleri alması gerektiğine dikkat çekmekte ve özellikle etnik temizliği kapsamak üzere, tüm Uluslararası İnsani Hukuk ihlalleri kınanmaktadır.

Alınan bir sonraki kararda ise, Yugoslavya Cumhuriyeti'ne yönelik ambargo kararları yeniden teyit edilmekte ve etnik temizlik ile kadınların toplu olarak, organize ve sistematik bir şekilde alıkonulup tecavüz edilmesi uygulamaları da dahil olmak üzere, yine uluslararası insani hukukun bütün ihlalleri kınanmakta ve bu tür eylemlerin işlenmesini yapan veya yapmış olan, emreden veya emretmiş olanların eylemlerinden bireysel olarak sorumlu tutulacaklarını belirtmektedir.

Saldırıların devam etmesi üzerine, Güvenlik Konseyi toplanarak Bosna Hersek'te güvenli bölgeler oluşturulmasını öngören bir karar aldı. Karar göre, Bosna Hersek'in Saraybosna, Tuzla, Zepa, Gorazde, Bihaç ve Srebrenika bölgeleri, Güvenli Bölge olarak ilan

---

[62] Giovanni Januzzi, " The European Union's Common Foreign and Security Policy and Its Contribution to Global Security", NATO Review, Aralık 1994, s: 15.

[63] Türkiye'nin Bosna'daki savaş ile ilgili tutumu ve yaptığı girişimlerin kronolojisi için bkz: Soysal, s: 188-195 ve 225-238.

[64] Bora, s: 303.

edildi. Srebrenika daha önce, Güvenlik Konseyi'nin 819 sayılı kararında Güvenli Bölge olarak ilan edilmişti.

Ortada BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir karar olmasına rağmen, Saraybosna da saldırılardan nasibini almış, kentin kültürel dokusu büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Güvenli Bölge ilan edilen yerleşim yerlerine saldırıların devam etmesi üzerine Güvenlik Konseyi aldığı kararla, Bosna Hersek'teki çatışmaların uzun süreli çözümünün; düşmanlıkların hızla ve bütünüyle sona erdirilmesi, kuvvet kullanımı ve "etnik temizlik" ile ele geçirilen bölgelerden geri çekilmesi, "etnik temizlik" in sonuçlarının telafi edilmesi, bütün mültecilerin evlerine geri dönebilmesine olanak sağlanması, Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin egemenliğine, ülkesel bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına saygı gösterilmesi prensipleriyle sağlanacağını vurgulamaktadır.

770 ve 776 sayılı kararlarla tanımlanan yetkilere ek olarak UNPROFOR'a, tarafların herhangi birisi tarafından güvenli bölgelere bombardımanlar yapılması, silahlı sızmalara, çevre bölgelerde UNPROFOR'un veya korunan insani konvoyların hareket özgürlüğüne kasıtlı engel olunması durumlarında, hava gücü de dahil olmak üzere güç kullanma yetkisi verilmektedir.

Bunların yanı sıra, Bosna Hersek'in ülkesel bütünlüğü, egemenliği ve siyasal bağımsızlığı, Bosna Hersek Cumhuriyeti adındaki ve devlet örgütlenmesindeki değişikliklerin BM üyeliğini etkilememesi, etnik temizlik, düşmanlıkların giderilmesi, mültecilerin hakları, Saraybosna'nın Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin başkenti ve çoklu etnik ve dini bir merkez olarak tek şehir halinde konumunun devam etmesi, şehrin bakım ve onarımının yapılması zorunludur kararı alınmıştır.

1993 yılı sona ererken Bosna Hersek' de çatışmalar ve Sırpların Saraybosna kuşatması hala devam etmekteydi. Saraybosna' daki, pazar yerinin göbeğinde, Şubat 1994'te meydana gelen ve çok sayıda sivilin ölümüyle sonuçlanan patlama, savaşın şiddetini ve önemini uluslararası topluma bir kez daha gösterdi. Bunun üzerine NATO kısa süren bir hava saldırısı gerçekleştirdi[65]. Bosna Hersek 'de, barış çok net görünmemesine rağmen, ortada hayati bir gerçek vardı; bu adaletsiz savaşta kurban olan sivillerin korunması.

Genel Sekreter, Saraybosna'da sivil hedeflere karşı yapılan bir saldırının, sonraki saldırıları caydırmak için, hava akınlarını zorunlu kıldığını belirtti. NATO'da BM'nin isteği üzerine, Saraybosna çevresinde, UNPROFOR'un sivillere saldırı yapmaktan sorumlu

[65] 28 Şubat 1994'te Bosna Hersek üzerinde uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden dört uçak NATO tarafından düşürüldü. Bu olay ittifakın gerçekleştirildiği ilk müdahaleydi.

olduklarını belirlediği hedeflere karşı, hava akımları emrini vermesini talep etmesi üzerine 9 Şubat 1994'te NATO hava akımları emri verdi[66].

Mayıs 1994'te Belçika, Yunanistan, Almanya, Fransa, Rusya, İngiltere ve ABD dışişleri bakanları ile Eski Yugoslavya Konferansı Yönetim Komitesi Başkanı'yla Cenevre'de toplanmışlar ve taraflardan, Bosna Hersek topraklarının %51 Boşnak-Hırvat Federasyonu, %49 Bosnalı Sırplar tarafı olacak şekilde anlaşmalarını istemişlerdi.

Barış çabaları devam ederken Sırpların saldırıları da giderek artmaktaydı. Bosna Hersek'in diğer bölgelerinde, Bosnalı Sırp kuvvetlerince yapılan, kabul edilemez "etnik temizliği" de kapsamak üzere, uluslararası insani hukukun tüm ihlallerini kınamaktaydı.

31 Aralık'ta, Bosna Hersek' deki çatışmanın tarafları dört aylık bir ateşkes antlaşması imzaladılar. Antlaşma Mart 1995'te son buldu. UNPROFOR' un Bosna Hersek' deki görev süresi, 947 sayılı karara uygun olarak, 31 Mart 1995'te sona ermekteydi. Güvenlik Konseyi aldığı kararla, UNPROFOR' un Bosna Hersek' deki görev süresini 30 Kasım 1995'te sona erecek şekilde ek bir süre ile uzatmıştır. Güvenlik Konseyi ayrıca UNPROFOR' u üç ayrı, ama birbirileriyle bağlantılı barış koruma operasyonuna dönüştürülmüştür.

Bosnalı Müslümanlara uygulanan ambargoya karşılık, Sırp tarafının saldırılarının başta başkent Saraybosna olmak üzere, diğer Güvenli Bölgelerde de şiddetlenmesi uluslararası toplumda büyük tepkilere yol açmış ve nihayetinde NATO Hava Kuvvetleri 30 Ağustos 1995 tarihinde belirlenen Sırp hedeflerine karşı hava taarruzunda bulunmuştur. Böylece 1949 yılından beri NATO, ilk defa barışın silahla sağlanması uygulamasını, yaptığı hava taarruzlarıyla gerçekleştirmiştir. 14 Eylüle kadar süren NATO hava harekatıyla saldırgan caydırılmış ve Saraybosna'nın 20 km. gerisine çekilmesi sağlanmıştır. NATO hava harekatı sırasında Sırp hava savunma bataryaları ve radarlarına önemli kayıplar verdirilmiştir[67].

NATO ve BM'nin ortak amaçları; Saraybosna Güvenli Bölgesi'ne yönelik tehdidi azaltmak ve bu bölgeye veya diğer Güvenli Bölgelere yapılacak saldırılara karşı caydırıcılık görevi yapmak; Sırplara ait ağır silahların Saraybosna civarındaki silahtan arındırılmış bölgeden çekilmesini sağlamak, BM kuvvetleri ve personelinin ve hükümet dışı örgütlerin hareket özgürlüklerini ve de Saraybosna Havaalanı'nı kısıtlanmaksızın kullanabilmelerini sağlamaktı. NATO harekatını takiben ABD, barışın sağlanması için, siyasi girişimlerde bulundu. Cenevre'de bir toplantı düzenledikten sonra, taraflar arasında 5 Ekim 1995'de başlayan 60 günlük bir ateşkes ilan edilmesini sağladı.

---

[66] Basic Facts, s: 117.

[67] Mesut Caşın, " Balkan Jeopolitiği ve Stratejik Bosna Hersek Savaşı", Avrasya Dosyası, C.3, No: 3, Sonbahar, 1996, s: 112.

Bosna Hersek' de barış için genel bir antlaşma çerçevesi oluşturmak üzere başlayan görüşmeler Bosna Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasında gerçekleşti. Görüşmelere tarafların dışında, Temas Grubu Ülkeleri olan ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve AB Özel Müzakerecisi şahitlik ettiler. Görüşmeler 21 Kasım 1995'te imzalanan bir antlaşma ile sona erdi. Antlaşmanın imzalanması üzerine, BM Güvenlik Konseyi, yaptırımları askıya alan ve silah ambargosunu koşullu ve aşamalı olarak kaldırılan (1021 ve 1022 sayılı kararlar) kabul etti.

Dayton Antlaşması[68] genel bir çerçeve ve 12 bölümden oluşmaktadır. Genel Çerçeve'de tarafların (Bosna Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti) egemenliklerine karşılıklı olarak saygı duyma ve düşmanlıkları barışçı yollarla çözme konusunda anlaştıkları, tarafların karşılıklı olarak birbirilerini tanıdıkları; insan hakları, mülteci hakları ve yerlerinden edilmiş insanları haklarına saygı göstermede hukuki sorumluluk üstlendikleri, tarafların her konuda tam bir işbirliği içinde olacakları belirtilmekteydi.

Bölgesel istikrar için, insan haklarına ilişkin olarak; Bosna Hersek' deki tüm insanlar için, uluslararasınca tanınmış insan hak ve özgürlükleri garanti altına alınmakta ve bunun sağlanması için insan hakları ombudsmanı ve insan hakları mahkemesinden oluşan bir insan hakları komitesi oluşturulmaktadır.

Antlaşmaya göre, mültecilere ve yerlerinden edilmiş kişilere, yurtlarına güvenli bir biçimde geri dönme, kaybettikleri mülkiyetleri yeniden kazanma ve tazminat hakkı verilmekte ve herkesin ülke genelinde herhangi bir tecavüz ya da ayırıma uğramadan dolaşma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Dayton Antlaşmasına göre Bosna Hersek etnik bölünmeye uğramıştır. Bosna Hersek' in tanımı; "kendi ulusal sınırları içinde bütünlüğünü korumak şartıyla iki birimden oluşan devlet" olarak yapılmıştır. Yugoslavya'nın parçalanması, self-determinasyon ilkesinin, federasyon ve toprak bütünlüğü ilkelerine olan üstünlüğünü göstermiştir.

Güvenlik Konseyi aldığı bir kararla, tarafların anlaşmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmekte, NATO'nun öncülüğünde oluşturulan IFOR' un savunmasında veya görevini yerine getirmesinde, IFOR kuvvetlerine yardım edilmesi için bütün üye ülkelere çağrı yapmakta, IFOR'un silahlı kuvvetlerine de IFOR' a yönelik saldırılardan veya saldırı

[68] Presidents&Prime Ministers, Cilt. 5 No: 1, Ocak/Şubat 1996, s: 3-21.

tehditlerinden korunmak üzere, gerekli gördüğü bütün önlemleri alma yetkisini vermiştir[69]. Operasyonların yetkisini BM'den NATO'ya devretti. Böylece yetki, UNPROFOR' dan IFOR 'a geçmiştir.

C. D. IRAK

1. Birinci Irak Savaşı

1991 Körfez Savaşı, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra en geniş ölçekteki uluslar arası müdahaleydi. Biraz daha geriye gitmek gerekirse, 1988 yılında imzalanan ateşkesle, İran ve Irak arasındaki savaş sona erdi.[70] Irak savaşın neden olduğu ekonomik ve politik sorunlarla yüzleşmişti. Büyük miktarlarda borçlanan Irak, bu borçlarını ödemek için iki farklı girişimde bulunmuştur. İlk olarak, Kuveyt ve Suudi Arabistan'dan borçlarını ertelemelerini ve yeni kredi vermelerini talep etmiş, ikinci olarak da petrol üretimini kısarak petrol fiyatlarının yükselmesini sağlamak istemiştir.[71] Her iki girişimden de sonuç alamayan Irak lideri Saddam Hüseyin ve bazı üst düzey yetkilileri, geçmişten beri kendi toprağı olarak saydıkları Kuveyt'e karşı siyasal, ekonomik ve topraklarıyla ilgili bir takım taleplerde bulunmuşlardır. [72] 1990 yılının başında yapılan bu açıklamalar Temmuz'da Kuveyt sınırına askeri birlikler konuşlandırılmasına kadar varmıştır. Nitekim 2 Ağustos 1990'da Irak, Kuveyt'in tamamını işgal etmiştir.

BM'nin kuruluşundan bu yana ilk kez bir üyesinin topraklarının tamamının işgal edilmesi söz konusuydu. [73] Irak bütün girişimlere rağmen geri çekilmemekte direnince Güvenlik Konseyi acilen toplanarak işgali kınayan bir karar aldı. Kararda, BM Antlaşmasının 39. ve 40. maddelerine göre hareket ettiğini belirten Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin uluslararası barış ve güvenliği bozduğunu belirterek, Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınamakta, Irak'ın derhal ve şartsız olarak askeri birliklerini 1 Ağustos 1990 tarihindeki mevzilerine geri çekmesini istemektedir. Bu aşamada etkin bir önlem almayan

---

[69] IFOR NATO'nun öncülüğünde, NATO üyesi 16 ülkenin yanı sıra, toplam 25 ülkenin askerlerinden oluşan kara, deniz ve hava kuvvetlerine ait 60.000 kişilik bir kuvvettir. 16 Aralık 1995'te göreve başlayan barış koruma gücünde, 20.000 asker ile ABD önemli bir ağırlığa sahiptir.

[70] İran-Irak savaşı süresince Batılı devletler Irak'ı gelişmiş silah ve teçhizatla donatmışlardır. S. Suphi Karaman, "Körfez Bunalımı 1990-1991 Çöl Harekatında Siyasal-Stratejik İnceleme Nedenler-Sonuçlar" Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı, Ankara, Sevinç Matbaası, 1992, s:70.

[71] Hasan Köni, " Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu", Avrasya Dosyası, C.3, No:1, İlkbahar 1996, s:131.

[72] Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990), 2. Cilt, Ankara, 1991, s:43.

[73] Enver Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği, Atlas Kitapevi, Konya, 1996, s: 97.

Güvenlik Konseyi, her iki tarafa da anlaşmazlıklarını barışçı yollarla çözmeleri önerisinde bulunmuştur.

Irak'ın 660 sayılı kararda istenilenleri yerine getirmemesi üzerine yeniden toplanan Güvenlik Konseyi yeni bir karar daha almıştır. ABD'de bu dönemde bölgeye uçak ve savaş gemileri göndermeye başlamıştır. [74] Güvenlik Konseyi 661 sayılı kararla BM Antlaşması'nın VII. Bölümüne göre hareket ettiğini belirterek, Irak'a ve işgal edilmiş Kuveyt'e karşı kapsamlı ve etkili yaptırımlar getirmiş ve ambargo koymuştur.

Irak'ın 660 sayılı kararın gereklerini yerine getirmediği için alınan bu kararda konulan yaptırımları denetlemek amacıyla Yaptırımlar Komitesi kuruldu. Kararda BM üyesi olmayan devletlere de yaptırımlara uymaları konusunda çağrı yapılmaktaydı. Karara göre öngörülen önlemler hemen alınmaya başlandı. Türkiye'de bu kararı uygulayan ülkelerin başında gelmekteydi. [75]

a. Irak'ın Kuveyt'i İlhak Kararı ve Karara Yönelik Tepkiler

BM üyesi ülkelerin oluşturduğu müttefik güçler Kuveyt'in savunulmasında işbirliği yaparak Körfez Bölgesine asker konuşlandırmaya başladılar.[76] Bu sırada Irak hukuka aykırı tutumunu daha da ileri taşıyarak Kuveyt ile Irak'ın kapsamlı ve daimi olarak birleştiğini ve Kuveyt'in Irak'ın 19. ili olduğunu dünya kamuoyuna ilan etti ve bütün devletlerden Kuveyt'teki elçiliklerini kapatmalarını talep etti.

Güvenlik Konseyi Irak'ın ilhak kararına karşı yeni bir karar aldı. 662 sayılı kararla Güvenlik Konseyi daha önce almış olduğu 660 ve 661 sayılı kararlara atıfta bulunduktan sonra, Irak'ın ilhak hareketinin hükümsüz ve batıl olduğunu belirterek bütün devletlere, uluslararası kuruluşlara ve uzmanlık örgütlerine ilhak kararını tanımamam çağrısı yapılmaktaydı. Yine Irak'tan askeri birliklerini 1 Ağustos 1990 tarihindeki konumlarına geri çekilmesi istenilmekteydi. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra yaklaşık 700.000 kişi Ürdün'e geçiş yapmıştır.

---

[74] ABD'yi harekete geçiren durum, Amerikan istihbaratının hazırlamış olduğu rapordu. Buna göre, Irak Suudi Arabistan'ı da işgal etmek niyetindeydi. Bknz: Turan Yavuz, İkinci Dünya Savaşından Körfez Savaşına ABD'nin Kürt Kartı, Ad Kitapçılık, 3. Baskı, 1998, s: 115-116.

[75] Meliha B. Altunışık, "Güvenlik Kıskacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun On Yıl, Der: Gencer Özcan- Şule Kut, Boyut Yayınları, İstanbul,1998, s:330.

[76] ABD, 7 Ağustos 1990 tarihinde Suudi Arabistan'da çok uluslu bir askeri güç kurma kararı aldı. Armaoğlu, s:49.

Güvenlik Konseyi 25 Ağustos'ta Yemen ve Küba'nın çekimser kaldığı oylamada 13 olumlu oy ile 665 sayılı kararı kabul etti. Karara göre, Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri almak ve Kuveyt ile birlikte hareket etmek amacıyla, deniz güçlerini bölgeye gönderen üye devletlere, bölgeye ve/veya bölgeden yük taşıyan gemilerin yüklerinin 661 sayılı kararın gereklerine göre denetlenmeleri çağrısı yapılmakta, üye devletlere alacakları diplomatik ve ekonomik önlemlerle 661 sayılı kararın gereklerinin yerine getirilmesi için işbirliği içinde olmaları önerilmektedir.

Irak'ın denize çıkışının oldukça sınırlı olması ve petrol satışının büyük kısmının Türkiye ve Suudi Arabistan'daki petrol boru hatları aracılığıyla olması ablukanın uygulanmasını kolaylaştırmıştır.[77] Ambargo ve ablukaya çok sayıda ülke destek vererek bölgeye asker ve savaş gemileri sevk etmişleridir. Eylül ayı itibariyle Körfezde konuşlandırılan ABD askerlerinin sayısı 100.000 civarındaydı.[78]

ABD'nin krizin başlamasından itibaren etkin bir politika izlemesi tamamen kendi çıkarlarının bir gerekliliği olarak görülmektedir. Petrol günümüzün en önemli enerji kaynağıdır ve Ortadoğu bu enerji kaynağının %70'lik bir kısmına sahiptir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan bu mücadele, Ortadoğu petrolleri üzerinde nüfuz sağlama mücadelesinin çarpıcı örneklerinden birisidir.

Güvenlik Konseyi 13 Eylül'de kabul ettiği kararla abluka ve ambargo nedeniyle gıda maddelerinin sağlanması konusunda ve Irak ile Kuveyt'e acil bir insani ihtiyaç olarak gıda yardımına gerek olup olmadığının Yaptırımlar Komitesi tarafından bildirilmesi isteniyordu. Tıbbi malzemelerin 661. madde kapsamında olmadığı yinelenmekte ve bu tür malzemelerin ihracatının bizzat ihracatçı ülke denetiminde veya uluslararası insani örgütlerin kontrolünde yapılması isteniyordu.

670 sayılı kararda da Güvenlik Konseyi'nin daha önce almış olduğu kararlara gönderme yaparak Irak'tan Kuveyt'in ilhak kararını ve üçüncü devlet vatandaşlarına ilişkin kararlarını geri almasını istemekteydi. Irak tarafından vatanlarından zorla çıkarılmaya çalışılan Kuveytlilere yönelik muameleleri kınamakta, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin almış olduğu bütün kararlar yok sayılmaktadır. Irak yönetiminin daha önce alınan kararları ihlal etmesinin, BM Antlaşması'nın VII. Bölüm hükümleri de dahil olmak üzere daha ileri önlemler alınmasını gerektirebileceğini belirtmiştir. Bu kararla Irak ve Kuveyt'e karşı alınan

[77] Graham E. Fuller, " Türkiye'nin Yeni Doğu Politikası", Ian O. Lesser/Graham E. Fuller , "Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e", İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s: 77.
[78] Yavuz, s: 310.

önlemler iyice kuvvetlendirilmiş ve bu devletlerin dış dünya ile olan hava ulaşımı durma noktasına getirilmişti. Alınan ambargo ve abluka kararı Irak ekonomisi üzerinde çok olumsuz etkiler yapmasına rağmen, BM'nin amacı olan Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmesini sağlayamadı.

Krizin başladığı 1990 yılı Ağustosundan Kasıma kadar Güvenlik Konseyi soruna ilişkin olarak 11 tane karar almıştır. BM' nin kuruluşundan bu yana hiçbir sorunda Güvenlik Konseyi bu kadar çabuk ve çok karar almamıştır. Söz konusu kararların tamamı barışçı çözümler içermekteydi.[79] Sonuçta Güvenlik Konseyi barışçı çözüm yollarının etkisiz olması üzerine zor kullanmayı içeren bir karar aldı.

678 sayılı kararda kararlaştırılan sadece Güvenlik Konseyi'nin önceden almış olduğu kararların uygulanmasını sağlamak değil, aynı zamanda bölgede uluslararası barış ve güvenliğin kurulması da talep edilmekteydi. Bu amaç ise sınırları ya da çerçevesi belli olan bir amaç değildi. Irak'a karşı güç kullanımları için, sadece Kuveyt ile işbirliği yapan BM üyesi devletlere çağrı yapılırken, tüm devletlerden de alınacak önlemlere karşı destek istenmekteydi.

b. Körfez Savaşı

Güvenlik Konseyi'nin Irak'a karşı tanıdığı süre bittiğinde Irak, Kuveyt topraklarından geri çekilmeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Meşru Kuveyt Hükümeti ile işbirliği içinde olan Koalisyon Güçleri bölgeye hava, kara ve deniz gücünden oluşan askeri birlikler konuşlandırdılar.[80] 16 Ocak 1991'de önderliğini ABD'nin yapmış olduğu Müttefik Güçlerce yapılan açıklamada, Irak birliklerinin Güvenlik Konseyi'nin verdiği süre bitmesine rağmen Kuveyt'in işgalinin devam ettiği, bu nedenle Kuveyt'in dost ülkelerle işbirliği çerçevesinde meşru müdafaa hakkını kullandığı ifade edilmekteydi.

Çöl Fırtınası adı verilen ve Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmayı amaçlayan harekat toplam 42 gün sürdü. [81] Yapılan harekatta BM kontrolü son derece azdı. Harekatın planlanması ve idaresi Askeri Kurmay Komitesi tarafından yapılmadığı gibi, birliklerin komutası da Güvenlik Konseyi'nde değildi. Müttefik güçler, birliklerin komutasının ABD'ye verilmesini kararlaştırdılar ve Güvenlik Konseyi, kontrolü ele almak için herhangi bir girişimde bulunmadı.

---

[79] Armaoğlu, s: 64.
[80] Basic Facts About The United Nations, UN Publications, New York, 1998, s: 103.
[81] Yavuz, s: 131.

27 Şubatta ABD lideri George Bush, müttefik güçlerin hedeflerini gerçekleştirdiklerini belirterek ateşkes ilan etti. ABD, Körfez Savaşı ile gerek küresel ve gerekse bölgesel dengelerin belirleyicisi olduğunu tescil etmeye yönelik bir "Yeni Dünya Düzeni" kavramı geliştirerek uluslararası aktörleri seferber etti ve bunun uygulamasını Körfez Savaşı'nda gerçekleştirdi.[82]

Savaş boyunca sorunla ilgili herhangi bir karar almayan Güvenlik Konseyi, ateşkes sonrası toplanarak bir karar aldı. Bu kararda geçici ateşkesin şartları belirleniyordu. Konsey'in aldığı karara uygun hareket edeceğini bildiren Irak, 3 Mart 1991'de barış görüşmelerine başlamıştır.

c. Savaş Sonrası Kuzey Irak'taki Gelişmeler

Irak ordusunun yenilmesi üzerine, Irak rejimi ile ciddi sorunları olan Güney Irak'taki Şiiler, yönetime karşı büyük bir ayaklanma başlatmışlardı. Irak yönetimi ayaklanmaları bastırmak için derhal harekata başladı.[83] Bombardımandan kaçan çok sayıda Kuzey Iraklı Türkiye ve İran sınırına yöneldiler. ABD ise, olayı Irak'ın içi sorunu olarak değerlendirdiği için müdahaleye yanaşmıyordu. Saddam'ın 1988'deki gibi kimyasal silah kullanmasından çekinen 1,5 milyon civarında insan, kafileler halinde Kuzey Irak'tan kaçmaya başladılar.[84]

Dönemin Kürt lideri Mesut Barzani, ABD, İngiltere ve Fransa'dan Saddam yönetiminin Iraklı Kürtlere yaptığı soykırım ve işkenceleri durdurmalarını istemiştir. Türkiye, sınırına akın eden bu mültecilere karşı tedbirli davranarak sınırlarını kapatmış ve Fransa ile birlikte Güvenlik Konseyi'ne çağrıda bulunarak Saddam Hüseyin'in Kürtlere karşı izlediği politikayı kınamasını ve Kürt mülteciler sorununu gündeme almasını istemiştir. Nisan ayında UNHCR bürosu da, tahminen 1,5 milyon mülteci ve yerlerinden edilen Iraklı sivillerle ilgili kitlesel göçlerin başladığını, bu göçlerin nedeninin Kuzey ve Güney'deki iç çatışmalar olduğu ve insanların kitleler halinde İran ve Türkiye'ye kaçtığını açıklamıştır.

[82] Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s: 293.
[83] Ümit Özdağ, " Kuzey Irak ve PKK", Avrasya Dosyası, C. 3, No: 1, İlkbahar 1996, s: 90.
[84] Yavuz, s: 239.

d. BM'nin Savaş Sonrası Aldığı Kararlar

687 sayılı karar gereğince Irak-Kuveyt Sınırını Yeniden Belirleme Komisyonu 1991 yılı içinde kuruldu. Komisyonda her iki ülkeden birer temsilci ile Genel Sekreter tarafından atanan üç bağımsız uzman vardı. Komisyon Irak ve Kuveyt'in 1932 ve 1963 yılında anlaşmış oldukları sınırları yeniden teyit etti.

Irak 1994 yılında Kuveyt'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve uluslararası sınırlarını kabul ettiğini Genel Sekreter'e bildirdi.[85] Irak'ın kitle imha silahları ve gazların kullanılması yasağına uyması, tüm kimyasal ve biyolojik silahları, bunlara bağlı alt sistemleri, tüm balistik füzeler ile bunların üretim ve tamirat tesislerini yok etmeleri istenmektedir. Irak'ın silahlarının denetlenmesi için özel bir komisyon kurulmakta, Kuveyt'e ait olan ve hala geri verilmeyen malların bir an önce geri verilmesi, Irak'ın ilaç ve sağlık yardımı ile gıda dışındaki ürün satışı yasağının devam edeceği, bu yasağın kalkmasının Irak'ın üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesine bağlı olduğu belirtilmiştir.[86] Ayrıca Irak'ın elinde tuttuğu Kuveyt ve üçüncü ülke vatandaşlarının geri dönüşlerinin kolaylaştırılması ve bunun için Uluslararası Kızılhaç Komitesi ile işbirliği yapılması istenmekteydi.

e. Irak'ın Kuzeyindeki Sorunun Derinleşmesi ve BM

Kuzey Irak'ta sorun iyice derinleşmekteydi. ABD bölgeye uçaklarla yardım malzemesi taşımaya başladı. Fransa, Irak'ın Kürtlere karşı izlediği politikadan dolayı bölgeye müdahale edilsin istiyordu. Nisan'da Türk ve Batılı diplomatlar bir araya gelerek sorunun çözülmesi için bir taslak oluşturdular.Güvenlik Konseyi'ne aynı gün Fransa tarafından sunulan taslak çerçevesinde yeni bir karar alındı. Konsey, Irak'ın sivil halk ve özellikle Kürtler üzerinde izlediği baskıcı politikalardan duyduğu üzüntü ve rahatsızlığı dile getirilerek aşağıdaki hükümler kabul edilmiştir;

1.Başta Kürtler olmak üzere Irak'taki sivil halkın uluslararası sınırları ihlal edecek derecede baskı altına alınmaları kınanmakta ve bu durumun uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmekte,

2. Uluslararası barışın ve bölge güvenliğinin sağlanması için Irak'ın izlemiş olduğu baskıcı politikalara hemen son vermesi ve tüm Irak halkının insani ve siyasal haklarının kabul edilmesi için diyaloğa açık olduğunu sergilemesi istenmekte,

[85] Basic Facts, s: 102-103.
[86] Basic Facts, s: 105.

3. Irak'tan, baskıdan dolayı sivil halkın temel ihtiyaç maddelerinden yoksun kaldıkları göz önünde bulundurularak, ülkenin her tarafında yardıma muhtaç kişilere yardım ulaştırılabilmesi için, Uluslararası İnsani Kuruluşların girişimlerine izin verilmesi ve bu kuruluşlara her türlü kolaylığın sağlanması istenmekte,

4. Genel Sekreter'den, Irak'a yapılan insani yardımları takip etmesi ve sivil halkın durumuna ilişkin raporlar hazırlayarak Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirmesi talep edilmekte,

5. Genel Sekreter'den, elindeki tüm olanakları kullanarak, Irak'a bir heyet gönderilmesi de dahil olmak üzere insani girişimlere devam etmesi istenmekte,

6. Tüm üye ülkeler ve uluslararası insani kuruluşlara yardım girişimlerini destekleme çağrısı yapılmakta,

7. Irak Yönetiminin bu hükümler çerçevesinde Genel Sekreter ile işbirliği yapması istenmekteydi.

Nisan'ın ilk haftasından itibaren, ABD uçakları, sınır bölgelerinde bulunan mültecilere havadan gıda paketleri atmaya başladılar. Bu yardımlar sorunun çözülmesine yardımcı olmuyordu. Sorunun çözülmesi için yerlerinden edilmiş mültecilerin bir an önce geri dönüşlerinin sağlanması gerekliydi. Bu konudaki ilk somut fikir Turgut Özal'dan geldi. Özal teklifinde, Kürtlerin BM koruması altında Irak'taki topraklarına geri götürülmeleriydi. Ayrıca sınırda bekleyen mültecilere yardım içinde Irak sınırları içerisindeki düzlüklerde, Irak saldırılarının engelleneceği bir güvenli bölge oluşturulmalıydı.[87] Mültecilerin geri dönmesi için güvenliklerinin garanti edilmesi gerekliydi ve bu garantiyi Irak yönetimi vermeye yanaşmıyordu.

Güvenli Bölge fikri AB ve ABD'den olumlu karşılandı. Bu çerçevede Bush, 36. paralelin kuzeyindeki Irak topraklarında tüm uçuşların ve askeri faaliyetlerin yasaklandığını ve yasağa uymayan Irak'a ait hava araçlarının düşürüleceğini açıladı.[88] AB'nin BM denetimini ön gören Güvenli Bölge önerisi artık BM'nin değil, ABD'nin yetkisi içindeydi. Bush, Amerikan askeri birliklerinin Zaho civarında güvenli bir bölge oluşturmak için Irak'a girebileceğini ve bölgedeki güvenliğin ABD'nin yanı sıra İngiliz ve Fransız birliklerince sağlanacağını açıklamıştır.[89]

---

[87] Baskın Oran, " Çekiç Güç Kalkık Horoz ve Kürt Devleti", Avrasya Dosyası, C.3, No: 1, İlkbahar 1996, s:160.
[88] Kemal Kirişçi, " Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası", Türk Dış Politikasının Analizi, Der: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s: 279.
[89] Mehmet Gönlübol, " 1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s: 661.

ABD'nin bu girişimi BM' de rahatsızlık yarattı. Genel Sekreter Perez de Cuellar, ABD'nin Irak topraklarında girişeceği harekata kaynak olarak Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararını gösteremeyeceğini açıkladı. Fakat ABD liderliğindeki Müttefik Güçler Kuzey Irak'ta Huzur Operasyonu adı verilen operasyona başladılar. Geri çekilmenin ardından ise, bölgede yeni Irak saldırılarını önlemek amacıyla Çekiç Güç adı verilen ve Türkiye'de konuşlandırılacak olan daha küçük ölçekte bir askeri gücün konuşlandırılmasına karar verildi.

ABD'nin askeri harekatına kaynak olarak gösterdiği 688 sayılı kararın herhangi bir maddesinde, insani yardım gerekçesiyle dahi, Müttefik güçlerin kuvvet kullanmasına izin veren herhangi bir hüküm bulunmamakta, aksine Irak'ın baskıcı politikalarına son vererek, bir an önce, uluslararası insani kuruluşların bölgeye yardım göndermelerine izin vermesi istenilmekteydi. Aynı kararda Irak'ın toprak bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ve egemenliğinin geçerli olduğuna dikkat çekilmekte, Müttefik Güçlerin Irak toprakları üzerinde ilan ettiği uçuşa yasaklanmış bölgelere hukuki kaynak oluşturabilecek herhangi bir Güvenlik Konseyi kararı da bulunmamaktadır.[90] Konsey, 688 sayılı kararında Irak'ın baskıcı politikalarının oluşturduğu tehdidin kaldırılması için tüm üye devletlere ve insani örgütlere çağrı yapmıştır. Türkiye'de bu çağrıya uyarak Kuzey Irak'taki insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi için uluslararası gücü toprakları üzerinde konuşlandırmıştır. Bu Türkiye açısından uluslararası hukuka uygundu. Fakat bu gücün Türkiye üzerinden Irak topraklarına yaptığı müdahaleler, uluslararası hukuka aykırıydı. Yapılan bu müdahaleyi, doğrudan insani gerekçelerle 51. maddeye dayandırmak da gerçekçi bir yorum tarzı değildir.[91]

2. İkinci Irak Savaşı

ABD uçakları 1991'den sonra 20 Mart 2003'de ikinci kez Irak'ı bombalamaya başlamış ve ABD Başkanı George W. Bush yaklaşık altı hafta sonra, 2 Mayıs 2003'de savaşın sona erdiğini ilan etmiştir. Savaş sona erdiğinde, Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin ortadan kaybolmuş ve ülkedeki farklı etnik gruplar yeni oluşacak siyasi düzende yerlerini alabilmek için kıyasıya bir mücadeleye girmişleridir. ABD'nin hava saldırılarının sona ermesi Irak'daki olağan düzenin geri gelmesine hiç yardımcı olmazken, 2004 başında ABD askeri güçlerinin Irak'daki kayıpları savaşın resmen sona ermesinden sonra dahi hızla yükselmişti. Irak'ın çeşitli bölgelerinde, örgütlü olmadan devam eden kısmi çatışmalar ve gerilla taktikleriyle sürdürülen saldırılar, ABD ve müttefikleri için sıcak savaş sonrasından daha fazla kayba

[90] Oran, s: 161.
[91] Oran, s: 164.

neden olmayı sürdürmektedir. [92] Vahim olanı, ABD işgalinden sonra savaş artık cephede değil, şehirlerin, kasabaların hatta köylerin içinde ve sokaklarda yaşanıyor. Bu nedenle Irak halkı, yeni ve geçmiştekinden daha acı bir tecrübeyle yüz yüze.[93]

2002 sonlarından itibaren dünya uluslararası politikasını ve BM'yi yoğun biçimde meşgul eden ve gerek hukuk gerekse siyaset bilimi açısından yoğun tartışmalara neden olan ABD'nin ikinci Irak müdahalesi ve öncesinde yaşanan gelişmeler, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin 17 Eylül 2002'de ilan ettiği yeni "ulusal güvenlik stratejisiyle"[94] farklı bir boyut kazanan uluslararası hukuk sisteminin kurallarını yeniden tartışmaya açmıştır. Değişik zaman ve şekillerde gündeme gelen, BM'yi reform önerileri bu müdahaleyle daha da önem kazanmıştır.

ABD'nin Irak saldırısı resmen bitmiş olsa da, Irak'daki mevcut durumun ve öncesinin değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü gerek ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası yeni ulusal güvenlik stratejisi gerekse terörle mücadele altında ilan ettiği çok uluslu değil, ikili anlaşmalardan temelini alan güvenlik ve işbirliği anlaşmaları, ilerleyen dönemlerde de başka benzer sorunların da yaşanabileceğinin işareti olabilir.[95] Özellikle ABD Kongresinin Suriye'nin teröristlerle işbirliği yaptığı ve kitle imha silahıyla ilgili iddialar, Irak'takine benzer bir müdahalenin Suriye için de mümkün olabileceğini gösteriyor.

a. İkinci Irak Müdahalesinin Birleşmiş Milletler Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi

ABD'nin yeniden gündeme getirdiği ve haksız eylemlerini meşrulaştırmaya çalıştığı "haklı savaş" kavramına göre, savaş meşru bir yöneticinin tüm barışçıl yolları denedikten sonra bir başarıya ulaşamaması halinde, hakli bir nedenle ve haklı bir maçla ulaşabileceği bir yoldur. Ancak bu ölçütler hiçbir zaman savaşı sınırlamaya yetmemiş ve uluslararası hukukun bir parçası olarak kabul görmemiştir. Birinci Dünya Savaşı bu anlamda dönüm noktası olmuştur. Milletler Cemiyeti çatısı altında savaş ilk kez devletleri tehdit eden ve kolektif barışı koruma sistemi ve kısmi bir savaş yasağıyla engellenmesi gereken bir olgu olarak kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da savaşı hukukileştirme çabaları sürmüş ve savaşı

---

[92] Neta C. Crawford, "The Road To Global Empire: The Logic of U.S. Foreign Policy After 9/11", Orbis, Fall 2004, s.690.

[93] Hasan Mazin, "Irak'ın Traji-komik Gerçeği", Asam, Mart, 2006.

[94] ABD'nin 2002'de yayınladığı Ulusal Güvenlik Belgesi genel olarak incelendiğinde, ABD'nin ulusal güvenliğini korumak için, silahlı kuvvetlerin daha da geliştirilmesinden dünyada ittifak ilişkilerinin genişletilmesine kadar bir çok faktörün değerlendirildiği ve bunların ulusal güvenlik için hayati önemi sürekli vurgulanmaktadır. Aslında belgenin bir bütün olarak felsefesine bakıldığında, amerikan hegemonik gücünün dünyaya aksetmesinden başka bir niyetin olmadığı ve barışın korunması adına bunun gerekli olduğu gibi bir yargı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

[95] Bülent Uğrasız, "ABD'nin Irak Politikası", Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı:4, 2004, s: 154.

meşru kılan durumlar kısıtlanmıştır. Ancak BM hukuku çerçevesinde şiddet yasağının bazı istisnaları mevcuttur ki, kendi kaderini tayin hakkından doğan şiddet kullanma hakkı, vatandaşlarını koruma amaçlı şiddet kullanma ve insani müdahale dışında en önemli istisnayı meşru savunma hakkı ve BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda şiddet kullanımı oluşturmaktadır.

BM Anlaşması'nın 51. maddesi, silahlı bir saldırı halinde, saldırıya uğrayan devletin doğal bir hakkı olarak bireysel ya da kolektif bir meşru savunma hakkını düzenlemektedir. Şiddet yasağının bir istisnasını oluşturan bu durum açısından saldırı kavramının kapsamı önem taşımaktadır. Çünkü herhangi bir saldırı olmaması halinde, meşru savunma hakkı da doğmayacaktır. Bu durumda meşru savunma hakkı, fiili olarak gerçekleşmiş bir saldırı halinde doğacaktır. Sadece saldırı tehdidi bu hakkın kullanılması için yeterli değildir. Yani önleyici nitelikteki meşru savunma hakkı BM Anlaşması'nın 51. maddesinin kapsamına girmemektedir. Bu yanında 51. madde sadece silahlı bir saldırıya cevapla sınırlıdır ve örneğin, bir devleti uluslararası hukuka aykırı bir eylemi ortadan kaldırmaya zorlamak için dayanak oluşturamaz. Bu bağlamda, 2003'deki Irak örneğine bakarsak, eğer Irak'ın kitle imha silahı ürettiği ve bunu BM'den sakladığı ortaya çıksaydı bile, herhangi bir BM üyesi devlet bu uluslararası hukuk kurallarına aykırı durumu gerekçe göstererek Irak'a saldırma hakkına sahip olamazdı. Bu yine BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisinde kalan bir durum olmaya devam ederdi.

b. Savaşın Gerekçesi ve BM'nin Konumu

ABD'nin Irak'a saldırma planlarını ne zaman tasarlamaya başladığı ya da ortaya atılan çeşitli teorilerin dışında gerçek sebebin ne olduğu tam olarak netlik kazanmış değildir. Ancak Irak saldırısının ilk ipuçlarını 2002'de yayınlanan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde bulmak mümkündür. Bu metinde Irak'ın kitle imha silahları ve biyolojik silahlara sahip olduğu ve dünya batışını tehdit ettiği belirtilmekte ve ABD'nin dünya barışını ve kendisiyle birlikte dost ülkelere yönelik terörist saldırıları önlemek için önleyici tedbirler alacağı açıklanmıştır.[96] Bunun yanında diğer ülkeler, bu türden girişimlerde bulunmaması için uyarılmaktadır. Bununla beraber ABD'nin üstlendiği bu türden tüm tedbirlerin , ABD'ye ya da müttefiklerine yönelik tehditleri ortadan kaldırmak için olduğu, araçlarının ölçülü ve nedenlerinin ise haklı olacağı ifade edilmektedir. Bu açıklamada dikkati çeken en önemli husus, BM hukuk düzenine ve BM Anlaşması'nın ilgili hükümlerine hiçbir şekilde değinilmemiş olması, tek atıf

[96] Uğrasız, s: 155.

noktasının ABD'nin kendi değerleri olmasıdır. Buna rağmen ABD, Irak saldırısı öncesinde Irak'ın nükleer ve biyolojik silahlara sahip olduğunu, dünya barışını tehdit ettiğini, bu nedenle de kendisinin meşru savunma hakkı çerçevesinde hareket ettiğini iddia ederek, Irak saldırısını BM hukuk düzeni içerisinde gerekçe yaratmaya çalışmıştır.[97] Buna ek olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin 1990 ve 1991 yılında aldığı 678, 687 ile 1441 sayılı kararlarını dayanak olarak göstermiştir.

ABD'nin Irak'a karşı savaş planlarının gündeme geldiği bir dönemde, BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 2002 tarihli ve 1441 sayılı kararı, 1990 yılından bu yana alınan BM kararlarına rağmen Irak'ın kitle imha ve uzun menzilli silah üretimine devam etmesini ve önceki kararlarda belirtildiği üzere silah üretiminin kapsamı ve bu türden silahların bulundurulduğu yerler konusunda kapsamlı bir rapor vermemesi kınanmaktaydı. Bunun yanında BM özel komisyonu UNSCOM, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na (IAEA) Irak'da gözlem ve denetleme imkanları tanınmamış olması da eleştirilmekteydi. Bu doğrultuda, Irak'tan 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararını takip eden 30 gün içerisinde BM'ye kimyasal, biyolojik ve nükleer silahları ve silah üretim programları hakkında tam bir rapor verilmesi beklendiği ve bu koşulları yerine getirmemesi halinde BM kararlarını tekrar ihlal etmiş sayılacağı belirtilmekteydi. Irak'tan ayrıca IAEA çalışanlarına her türlü çalışma, seyahat ve hareket özgürlüğünün tanınması ve tam bir işbirliği içerisinde kendisine verilen uluslararası yükümlülükleri yerine getirmesi talep edilmekteydi. 1441 sayılı kararın en önemli ve tartışmalı 13. paragrafında ise BM Güvenlik Konseyi Irak'a, daimi olarak ihlal ettiği yükümlülükleri nedeniyle ciddi yaptırımlarla karşılaşacağı konusunda uyarılarda bulunulmaktadır. Burada yaptırımların ne olacağından bahsedilmemiş ve bu paragraf ABD'nin Irak'a müdahale etmesine dayanak oluşturmuştur. ABD Güvenlik Konseyi'nin burada kastettiği şeyin, Irak kendisinden beklenen işbirliği ve rapor yükümlülüklerini yerine getirmediği taktirde, BM vekaletiyle Irak'a karşı savaş açabileceği ve ayrıca bir Güvenlik Konseyi kararı gerekmediğinde ısrar etmiştir.[98] İngiltere, Polonya, İspanya, Macaristan,Çek Cumhuriyeti dışındaki tüm BM üyesi ülkeler ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 1441 sayılı kararın hiçbir şekilde bir savaş ilanı ya da uyarısı olarak algılanamayacağını belirtmişleridir. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Rusya, Fransa ve Çin, 1441 sayılı kararın alındığı gün resmi bir notayla bu kararın şiddet kullanımı konusunda herhangi bir yetki içermediğini açıklamıştır.

---

[97] Scott Riter, "Is Iraq a real threat to the US?", Boston Globe, 20 Temmuz, 2002, s:12.
[98] Steven Simon, The Case for U.S. Military Disengagement from Iraq , Council of Foreign Relations Press, New York, Şubat 2007, s: 52.

Uluslararası hukuktaki bu açık duruma ve pek çok ülkenin tepkilerine rağmen ABD ve koalisyon güçlerinin Irak müdahalesi sonrasında BM bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin meydana getirdiği bu durum karşısında BM'nin yapabildiği sadece, Güvenlik Konseyi aracılığıyla aldığı kararlar ve Genel Sekreter'in çabaları doğrultusunda Irak'a yapılan insani yardımların sürekliliğini ve güvenliğini sağlamak, savaş sonrası Irak'ta oluşacak yeni düzenin inşa edilmesinde etkin bir rol oynamak ve işgal sürecinin en kısa sürede istikrarlı bir Irak yönetimi yönünde sona erdirilmesine gayret etmek olmuştur.[99]

2002'deki 1443 ve 1447 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarında Irak'ın egemenliği ve toprak bütünlüğünün bütün BM üyesi devletler tarafından tanındığı dile getirilmiştir. Bu kararların asıl amacı ise, Irak'a yapılan insani yardımların gereğince ve adil bir biçimde dağıtılıp dağıtılmadığının denetlenmesini sağlamak ve Kofi Annan'ın bu yönde rapor verme yetki ve görevini bir kez daha dile getirmekti.

1472 sayılı karar ise, ABD ve müttefiklerinin Irak'a saldırmaya başladıktan sonra verilen ilk Güvenlik Konseyi kararıdır. Kararda ABD ve diğer koalisyon gücü üyeleri ülkeler, "işgal güçleri" olarak anılmakta ve böylelikle Irak savaşının BM hukuku çerçevesinde yasal olmadığı tekrardan vurgulanmıştır. Bu kararda özellikle IV sayılı "Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi"nin 55. maddesi uyarınca sivil halkın savaşın etkilerine karşı korunması, yiyecek ve ilaç gibi temel ihtiyaçların işgal güçlerince garanti altına alınması gerektiği hatırlatılmaktadır. İşgal güçlerinin savaş sürerken dile getirmediği savaş sonrası planlarına karşın BM Güvenlik Konseyi Irak halkının kendi politik kaderini tayin ve doğal kaynaklarını kontrol etme hakkını saklı tutmakta ve Irak'ın egemenlik hakkını ve toprak bütünlüğünün tekrar vurgulamaktadır.

ABD Başkanı George W. Bush'un 2 Mayıs 2003'de Irak savaşının bittiğini resmen tüm dünyaya açıklamasından sonra, BM Güvenlik Konseyi, 22 Mayıs'ta savaş sonrası Irak ile ilgili önemli noktaları içeren 1483 sayılı kararı aldı. BM'nin Irak savaşı nedeniyle kuruluş nedeni ve uluslararası ilişkiler alanında işlevleri tekrar sorgulanmaya başlanan bir kurum olarak, ABD ve müttefiklerinin yarattığı fiili durum karşında zor bir durumda kaldığı açıktır.[100] 1483 sayılı kararda, bir yandan BM hukuk düzeninin ilkelerinin korunması ve bütün üyelerinin bu kurallar doğrultusunda hareket etmesi beklenmekte, öte yandan da BM hukuk düzeniyle bağdaşmayan ABD ve müttefiklerinin yarattığı fiili durumu tanıyan ve buna uygun çözümler üretmeye çalışan bir strateji izlemektedir. Kararın en vurucu noktası, ABD ve

[99] Kenneth Roth, "The War in Iraq:Justified as Humanitarian Intervention", Kroc Institute for International Peace Studies, Nisan, 2004. s:27.
[100] Simon , s: 68.

müttefiklerinin işgalci güç sıfatıyla "otorite" olarak tanınması ve o anda ya da gelecekte, Irak'ta bulunacak olan diğer devlet güçlerinin bu otoriteye bağlı olarak hareket edeceğinin kabulüdür.[101] Böylelikle, uzun tartışmalardan sonra BM, Irak'ta savaş sonrasında öncü ve tek meşru güç olma talebinden geri atmış olmakta ve gözlemci sıfatıyla yetinmek zorunda kalmaktadır. BM'nin işgal güçlerine karşı tek yapabildiği, 1483 sayılı Güvenlik Konseyi kararının uygulanması hakkında BM'ye rapor verilmesi konusunda tavsiyede bulunmaktı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Irak'la ilgili olarak yazdığı ilk raporunu Temmuz 2003'te BM'ye sunmuştur. Bunun yanında ABD'nin yönetimi altında otorite tarafından kurulan Irak İdare Konseyi'nin Irak halkı açısından temsil niteliğini kabul etmek ve Konseyi tanımak dışında başka bir seçeneği de yok görünüyordu.

Görüldüğü üzere ABD'nin Irak'a karşı müttefikleriyle gerçekleştirdiği "haklı savaş" BM hukuk sitemi içinde her türlü yasal dayanaktan yoksun olmakla birlikte, yaratılan fiili durum karşısında BM, uğradığı zararı en aza indirmeye çabalamıştır.[102] Savaş sonrası Irak'ta demokratik meşruluğa sahip yeni bir siyasi iktidar tesis edilse ve hem ekonomik hem de siyasi ve sosyal istikrar sağlansa bile, ortada devletler topluluğu ve BM hukuk sitemi açısından çözülmesi gereken ciddi sorunlar bulunmaktadır.

[101] Phyliss Bennis, " Another UN Resolution?" Institute for Policy Studies, Washington, Mart, 2006, s: 53.
[102] Clarke, David. "İnsani Savaş Irak'ta Bitti", Radikal, 16.08.2003

DEĞERLENDİRME

BM Anlaşması'nın VII. Bölümü'nde düzenlenen barış tehdidi, bozulması ve saldırganlık eylemi durumunda, kuvvet kullanılmasına izin veren önlemler, Körfez Savaşı'na kadar hiç kullanılmamıştı. Devletler ise kuvvete başvurdukları zaman bunu, "meşru müdafaa" hakkına dayandırmışlar ve böylece istisna olarak getirilen meşru müdafaa adeta bir kural haline gelmişti. Körfez Savaşı, Soğuk Savaş'ın ve "iki kutuplu dünya" sisteminin sona ermesinden sonra yaşanan ilk kuvvet kullanımı uygulaması olması açısından önemlidir.

Batı dünyası Irak'ı kendi eliyle beslemiş ve Ortadoğu'nun süper gücü olma isteğiyle karşılaşınca da durdurmuştur. Irak 1990 Ağustos'unda Kuveyt'i işgal etmesi üzerine BM kuruluşundan bu yana ilk kez, bir üyesinin topraklarının tamamının işgal edilmesi olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası Hukuk bu sorunun çözülmesinde etkin bir şekilde kullanılmış ve Güvenlik Konseyi kurulduğu tarihten bu yana ilk defa, bu kadar çok sayıda karar almıştır.

Bölgede hayati çıkarları olan ABD, Güvenlik Konseyi'nin Kuveyt sorununu acilen gündemine almasında etkin bir rol oynamıştır. Öte yandan, Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmayı amaçlayan " Çöl Fırtınası Operasyonu"nda, BM'nin kontrolü neredeyse yok denecek kadar azdı. Harekatın planlanması ve idaresi Askeri Kurmay Komitesi tarafından yapılmadığı gibi, birliklerin komutası da Güvenlik Konseyi'nde değil, ABD'deydi. Güvenlik Konseyi birliklerin komutasını ele alma yönünde hiçbir girişimde bulunmadığı gibi savaş süresince de toplanıp herhangi bir karar almamıştır.

Daha sonra Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmeler karşısında Güvenlik Konseyi, Irak'a karşı yapılacak bir müdahaleyi, devletin içişlerine karışma olarak değerlendirmiş ve Anlaşma gereğince böyle bir müdahaleye taraf olamayacağını açıklamıştır. Ancak, bölgedeki uygulamaların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini belirten bir kararı da kabul etmeyi ihmal etmemiştir.

Sonuçta, Irak'ın Kuveyt'e karşı yapmış olduğu haksız işgali sona erdirmek için hemen harekete geçen BM, insan hakları ihlallerinin daha yoğun olarak yaşandığı Kuzey Irak'a insani müdahale için aynı istekliliği gösterememiştir. Bu hareketsizliğin temel nedeni, BM Antlaşması'nın günün şartlarına cevap verememesi gerçeğinde aranabilir. Nitekim, BM sistemi içerisinde uluslararası hukuk düzeninin temellerinin yerine tam olarak oturtulamadığı, ABD ve müttefiklerinin 20 Mart 2003'de başlattığı ikinci Irak saldırısı ile yeniden gözler önüne serilmiştir. BM genel hukuk sisteminin içerdiği genel şiddet yasağına rağmen, ne BM

Anlaşması'nın 42. ne de 51. maddesine dayanılarak meşru kabul edilebilecek Irak müdahalesi, ABD'nin 2002 yılında ilan ettiği yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin bir parçası olarak uygulamaya konmuştur.

Körfez Savaşı'ndan hemen ardından yaşanan bir diğer müdahale örneği de Somali'de gerçekleşmiştir. Çok sayıda kabileden oluşan Somali'de istikrarlı bir yönetim sağlanamamış; ülkede suikastlar ve askeri darbeler eksik olmamıştır. Somali'deki siyasal rejimin meşruluğu tartışmalı idi ama süper güç rekabeti ile suni olarak ayakta kalan devlet, bu rekabet sona erince çökmüştü.

Uzun süren içi savaş Somali'nin ekonomik, politik ve sosyal hayatını harap etmiş, ülkede hayatın devam edebilmesi için gerekli en temel şartlar bile ortadan kalkmıştı. Yaklaşık 3 milyon insan ya mülteci olmak ya da ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmış, ülkenin fiziksel alt yapısının 1/3'ü tahrip edilmişti. 2.5 milyon Somalili en temel gıda ve sağlık hizmetlerinden yoksun kalmış, bunun sonucunda en az 1,5 milyon Somalili ise başta açlık olmak üzere hastalıklardan ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, sadece1992 yılında, açlıktan veya çatışmalardan dolayı yaklaşık 300 bin kişi ölmüştü. Kısaca Somali'de insani bir dram yaşanıyordu.

Ocak 1992'de Somali'deki bu dram ile ilgilenen Güvenlik Konseyi ilk olarak bu ülkeye karşı silah ambargosu koydu. Daha sonra da bölgeye gönderilen insani yardımların güvenliğini sağlamak amacıyla, UNOSOM'un kurulmasını kararlaştırdı. Ancak BM'nin yapmış olduğu operasyon, Somalilerce bir tür işgal olarak algılanmıştı ve BM kuvvetlerinin ülkede kalmaları da istenmiyordu. Bundan dolayı yardım dağıtımları engellendi, yardım getiren gemilere ateş açıldı. Devletin işlevsel olmadığı bir ülkeye yapılan ülkeye yapılan müdahale sadece askeri ve insani açıdan değil bütün yönleriyle ele alınmalı ve strateji buna göre belirlenmeliydi.

Bu aşamada devreye giren ABD'ye Antlaşma'nın VII. Bölüm hükümleri gereğince operasyon düzenleme yetkisi verildi. Bu, BM tarihinde ilk defa, bir ülkenin sınırları içindeki çatışmalara müdahale için verilmiş bir yetkidir. Fakat Güvenlik Konseyi aynı yetkiyi daha sonra Bosna Hersek'teki savaş için kullanmamıştır.

Somali operasyonunda BM'nin istikrar sağlanması konusunda bir planı olmadığından, konulan silah ambargosuna rağmen, çatışan tarafların silahlanmasının önüne geçilememişti. BM'nin Somali'deki en önemli başarısı kıtlığın üstesinden gelmiş olmasıydı. Somali'nin

yeniden siyasal yapılanma süreci ve bu süreci korumaya yönelik çabaları ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Somali'deki operasyon, uluslararası toplumun zor şartları altındaki süreklilik ve etkinlik gerektiren, insani ve finansal maliyeti olan, bir insani müdahaleyi destekleme yeteneği ve iradesinin sınırlı olduğunu göstermiştir. Somali'deki operasyonda BM'nin, ABD'nin kullanmış olduğu kaynaklara ve beceriye sahip olmadığı, atamalarda çok yavaş davrandığı, nitelikli personel bulamadığı ve karar alma sürecinin çok yavaş işlediği açıkça gözlenmiştir.

Somali deneyimi, müdahalede bulunan güçlerin içinde, karmaşık siyasal ya da askeri operasyonları yürütebilecek eğitilmiş birimlerin bulunması gerektiğin, göz önüne sermiştir. ABD'nin Somali'den çekilmesinden sonra BM güçleri oldukça etkisiz hale gelmiştir. Askeri olarak komuta da tek merkezli ve açık olmalıdır. UNOSOM II süresince, Somali'deki operasyona katılan ulusal birliklerin tamamı BM komutası altında değildi. Bu birlikler öncelikle kendi ulusal başkentlerine danışarak eyleme geçiyorlardı. Bu durum operasyonun karşılık verme yeteneğini zayıflattığı gibi, genel kapasitenin etkili kullanımını da zora sokmuştu.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası gündemi etkileyen bir diğer olay da Eski Yugoslavya'nın dağılması sonucunda ortaya çıkan belirsizlikler ve sonrasında yaşanan savaşlardır. Yugoslavya'daki krizin başlangıcında etkili önlemler alamayan devletler ve uluslararası örgütler bu krizin savaşa dönüşmesine engel olamadıkları için bu kriz, etnik hislerden ve tarihsel düşmanlıklardan beslenen bir iç savaşa dönüşmüştür.

Bosna'daki savaşta yaklaşık 200 bin kişi ölmüş ve 2.2 milyon kişi yurtlarından olmuştur. Çok sayıda kadına da sistemli ve organize şekilde tecavüz edilmiştir. Bosna Hersek'te yaşanan bu dram, Nazi Almanya'sında yaşananlar sonrası Avrupa'nın karşılaştığı en büyük ve ciddi sorundu. Bu sorun karşısında devletlerin daha geniş ölçekte ortaya çıkacak sorunlardan kaygılandıkları için müdahale konusunda çekingen davranmalarının yanı sıra, AT, NATO ve BM gibi önde gelen uluslararası örgütler de bu karşılığı başarılı bir şekilde çözemedikleri gibi, almış oldukları önlemler de yetersiz kalmıştır.

Irak'a uygulanan ve titizlikle takip edilen ambargonun aksine, Bosna Hersek' teki savaşta alınan ambargo kararına rağmen, çok sayıda ülkenin ambargo yasağını delerek Sırbistan'a yardım ulaştırması adeta görmezden gelinmiştir. Güvenlik Konseyi'nin çatışmalar başladıktan sonra aldığı ambargo kararına tam olarak uyulmadığı için önlemler beklenen

etkiyi doğurmadı. Güvenlik Konseyi'nin daha sonra aldığı kararlar ise kınamadan ileriye gidemedi. BM'nin bu etkisizliği nedeniyle savaşın boyutları daha da genişleyerek bir etnik temizlik ve kadınlara yönelik sistematik ve kitlesel bir tecavüz noktasına kadar gelmiştir.

Sonuçta caydırıcılıktan yoksun olan yaptırımların, saldırganı durduramayacağı gibi daha da cesaretlendirdiği ortaya çıkmıştır. Saraybosna, Tuzla, Gorazde ve Srebrenica bölgeleri BM tarafından "Güvenli Bölge" ilan edilmesine rağmen saldırılardan nasibini almıştır. Çünkü BM mevcut şekli ile geniş ölçekli koruma operasyonları için ihtiyaç duyulan güçleri harekete geçirememekteydi.

BM Barış Koruma Gücü olarak oluşturulan UNPROFOR'un insani yardım probleminin çözümündeki katkısı yetersiz kalmıştı. UNPROFOR'un sunduğu sınırlı insani yardım, siyasal değişiklikleri etkilemekten çok acıları dindirmeye yönelik olmuştur. UNPROFOR, savaşan taraflar arasında iletişim kanallarının kurulmasında ve sürdürülmesinde bir rol oynamamış, Bosna Hersek lehine savaşma yetkisi ile donatılmamıştır. Barışı görüşmeler yoluyla sağlamaya çalışan ve popüler olmayan bir yol seçilmiştir. UNPROFOR geniş bir cephede bir çözüm sağlamaya yetecek askeri kapasiteden yoksun olduğu ve kendi başarısı içine gerekli şartları oluşturmaya muktedir olmadığı için bütün askeri itibarını kaybetmiştir. Sonuçta, NATO'nun devreye girerek hava saldırılarında bulunmasıyla Sırplar durdurulabilmiştir.

Bütün bu gelişmeler Soğuk Savaş sonrası dönemde en etkin olması gereken döneme girmiş ve bu durum BM'nin rolünün sorgulanmasına yol açmıştır. BM'nin hem örgüt yapısı hem de Antlaşma'nın hükümlerine ilişkin değişiklik istekleri yoğun olarak gündeme gelmiştir. BM'nin etkinliğini ve merkezi konumunu koruyabilmesi, günümüz uluslararası ilişkilerinin koşullarına ayak uydurabilmesi ve karşı karşıya kaldığı sorunları aşmak için çalışmalar yapmasına bağlıdır. Antlaşma'nın hükümlerinin değiştirilmesi gerekiyorsa değiştirilmeli, eklemeler yapılması gerekiyorsa yapılmalı ve bir takım kavramlar açık ve net tanımlanmalıdır.

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda 42. maddede öngörülen silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren önlemlere başvurulabilmesi için gerekli olan anlaşmaların yapılması sağlanmalı ve BM'nin kendisine ait bir askeri gücü ve komutası oluşturulmalıdır. Bu oluşturulamadığı için kuvvet kullanımı Irak, Somali Bosna Hersek ve Ruanda'da olduğu gibi, Güvenlik Konseyi'nin üye devletlere yetki vermesiyle *ad hoc* bir biçimde oluşturulan kuvvetler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kuvvet kullanımlarında da BM'nin yetkisinin ve denetiminin sınırlı olması, kuvvet kullanılmasına, BM'nin amaçlarından daha çok belli

devletlerin çıkarları için başvurulduğu şeklinde değerlendirmelere yol açmaktadır. BM'nin kendine ait askeri gücünün olmaması, uyuşmazlıklara başlangıcında müdahale ederek çatışmaya dönüşmesine engel olabilmesini mümkün kılmamaktadır.

Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümünde başarı sağlamak için, Güvenlik Konseyi önleyici diplomasi girişimlerine ağırlık vermelidir. Bu girişimlerin başarısı da erken uyarı sisteminin oluşturulması ve güçlendirilmesine bağlıdır. Oluşturulan sistem sayesinde BM olayları daha iyi izleme ve bunlar çatışmaya dönüşmeden müdahalede bulunma imkanına sahip olabilir.

BM'nin yaptığı faaliyetlerin başarılı olması veya uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında daha etkin olması için, finansal sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Harcamalarının tamamını üye devletlerden aldığı paralarla gerçekleştiren BM, üyelerin üzerine düşen katkı paylarını ödememeleri nedeniyle yoğun bir mali kriz içindedir. Karşı karşıya kalınan bu sorun, doğal olarak BM'nin faaliyetlerini de olumsuz şekilde etkilemektedir.

BM kendisini günün gereklerine ayak uyduracak şekilde sürekli olarak yenilemelidir. Soğuk savaşın sona ermesi yeni gelişmeleri beraberinde getirdiği gibi, yeni tehlikeleri ve belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle BM, bu tehditleri ve tehlikeleri göğüsleyecek şekilde yenilenmeli ve güçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Akarslan Mediha, **Bosna Hersek ve Türkiye**, Üniversite Yayınları, İstanbul, 1993.
2. Altunışık Meliha B, **"Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun On Yıl"**, Der: Gencer Özcan- Şule Kut, Boyut Yayınları, İstanbul, 1998.
3. Armaoğlu Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)**, Cilt. 2, Alkım Yayınevi, Ankara, 1991.
4. Bennis Phyliss, **" Another UN Resolution?"** Institute for Policy Studies, Washington, Mart, 2006, s: 51-68.
5. Bora, Tanıl, **Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası,** Birikim Yayınları, İstanbul, 1994.
6. Bozkurt, Enver, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği**, Atlas Kitapevi, Konya, 1996.
7. Caşın, Mesut, **"Balkan Jeopolitiği ve Stratejik Bosna Hersek Savaşı"**, Avrasya Dosyası, Cilt. 3, No: 3, Sonbahar, 1996, s: 225-250.
8. Clarke, David. **"İnsani Savaş Irak'ta Bitti"**, Radikal, 16.08.2003.
9. Clarke, Walter, **"Somalia and Future of Humanitarian Intervention"**, Foreign Affairs, No: 75, Mart 1996.
10. Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
11. Duffield, Mark, **"Humanitarian Intervention. The New Aid Paradigm and Seperate Development"**, New Political Economy, Cilt. 2, Temmuz 1997, s: 336-340.
12. Fuller, Graham E, **"Türkiye'nin Yeni Doğu Politikası"**, Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s: 47-124.
13. Georgiev Andrei, ve Tzenkov Emil, **"The Trouble Balkans, Redifining Europe New Patterns of Conflict and Cooperation"**, Ed by: Hugh Miall, The Royal Institute of International Affairs, Pinter Publisher, London-New York, 1994, s: 50-65.
14. Glennon Micheal J, **"The New Interventionism: The Search For a Just International Law"**, Foreign Affairs, Cilt. 78, No: 3, Mayıs/Haziran 1999.
15. Goldstein Walter, **"Europe After Maastricht"** Foreign Affairs, Kış 1992/1993, s: 117-132.
16. Gönlübol Mehmet, **1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası**, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996.
17. Himes Kenneth R, **"The Morality of Humanitarian Intervention"** Thelogical Studies, Cilt. 55, Mart 1994, s: 82-106.
18. Houdek Robert, **"Update on Progress in Somalia"**, US Department of State Dispatch, Cilt. 4, No:8, Şubat 1992, s: 95-102.
19. Januzzi Giovanni, **"The European Union's Common Foreign and Security Policy and Its Contribution to Global Security"**, NATO Review, Aralık 1994, s: 13-16.

20. Karaman S. Suphi, **"Körfez Bunalımı 1990-1991 Çöl Harekatında Siyasal-Stratejik İnceleme Nedenler-Sonuçlar"** Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı 1992, Sevinç Matbaası, Ankara, 1992, s: 59-77.
21. Keskin Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998,
22. Kirişçi Kemal, **"Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası"**, Türk Dış Politikasının Analizi, Der: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s: 273-289.
23. Köni Hasan, **"Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu"**, Avrasya Dosyası, Cilt. 3, No:1, İlkbahar 1996, s: 127-140.
24. Kut Şule, **Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993**, Türk Dış Politikasının Analizi, Der: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s: 159-180.
25. Lewy Guenter, **"The Case for Humanitarian Intervention"**, Orbis, Cilt. 37, Sonbahar 1993, s. 621-633.
26. Mazin Hasan, **"Irak'ın Traji-komik Gerçeği"**, Asam, Mart, 2006.
27. Mercier Michelle, **Crimes without Punishment Humanitarian Action in Former Yugoslavia**, Pluto Pres, London, 1995.
28. Nemeth Mary, **Somali Fiasco**, Maclean's, No: 106, Temmuz 1993.
29. Neta C. Crawford, "**The Road To Global Empire: The Logic of U.S. Foreign Policy After 9/11"**, Orbis, Sonbahar, 2004, s.685-703.
30. Oran Baskın, **"Çekiç Güç Kalkık Horoz ve Kürt Devleti"**, Avrasya Dosyası, Cilt. 3, No: 1, İlkbahar 1996, s: 155-172.
31. Özdağ Ümit, **"Kuzey Irak ve PKK"**, Avrasya Dosyası, Cilt. 3, No: 1,İlkbahar 1996, 81-104.
32. Pazarcı Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, III. Kitap, S.B.F. Yayınları, Ankara, 3. Baskı, 1999.
33. Ramphal Shridath, **"Law and Intervention"**, Peace Review, Cilt. 8, December 1996, s: 493-499.
34. Riter Scott, **"Is Iraq a real threat to the US?",** Boston Globe, 20 Temmuz, 2002, s:12-35.
35. Roth Kenneth, **"The War in Iraq:Justified as Humanitarian Intervention"**, Kroc Institute for International Peace Studies, Nisan, 2004. s:22-28.
36. Scheffer David J., **"Chanllenges Confronting Collective Security: Humanitarian Intervention"**, Post- Gulf War Challenges To the UN Collective Security System: Three Views on the Issue of Humanitarian Intervention, United States Institute, Washington, 1992, s: 1-14.
37. Simiç Pedrag, **"Yugoslavya Krizinin Dinamikleri"**, Avrasya Dosyası, Cilt. 3, No: 3, Sonbahar 1996, s: 13-32.

38. Simon Steven, The Case for U.S. Military Disengagement from Iraq , Council of Foreign Relations Press, New York, Şubat 2007.
39. Solarz Stephen J., ve O'Hanlon, Micheal E., **"Humanitarian Intervention: When is Force Justified?"**, Washington Quarterly, Cilt. 20, No: 4, s: 3-12.
40. Soysal İsmail, **Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu,** Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s: 179-240.
41. Steadman Stephen John, **"The New Interventionist"**, Foreign Affairs, Cilt. 72, 1992-1993, s: 1-16.
42. Uğrasız Bülent, **"ABD'nin Irak Politikası"**, Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı:4, 2004, s: 152-156.
43. Uzgel İlhan, **"Doksanlarda Türkiye İçin bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Baklalar"**, En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar. Der: Gencer Özcan ve Şule Kut, Boyut Yayınları, İstanbul, 1998, s: 403-444.
44. Wessels Wolfgang, **The Results of Maasricht: Limited but Real Progress the Atempt of an Overall Analysis an Evolution**, European University Press, Brussels, 1993, s: 181-191.
45. Yavuz Turan, **İkinci Dünya Savaşından Körfez Savaşına ABD'nin Kürt Kartı**, Ad Kitapçılık, 3.Baskı, 1998.